

МЕЃУНАРОДНА НАБЉУДУВАЧКА МИСИЈА ЗА ИЗБОРИТЕ Република Северна Македонија – Парламентарни избори и втор круг на претседателски избори, 8 мај 2024 година

ИЗЈАВА ЗА ПРЕЛИМИНАРНИ НАОДИ И ЗАКЛУЧОЦИ

ПРЕЛИМИНАРНИ ЗАКЛУЧОЦИ

Парламентарните и претседателските избори беа конкурентни и основните слободи беа почитувани, иако процесот останува недоволно регулиран. Изборното законодавство обезбедува соодветна рамка за одржување демократски избори, но постојаните недоследности, празнини и двосмислености ја загрозија правната сигурност и бараат ревизија. Опсежното и плуралистичко покривање на кампањата во медиумите им даде можност на гласачите да направат информиран избор, но негативната реторика и националистичките слогани го нарушија инаку стабилниот предизборен период. Со забележителниот исклучок на една жена претседателски кандидат во вториот круг, во кампањите генерално беа вклучени малку жени политичарки. Транспарентноста и отчетноста на финансирањето на кампањите беа ослабени поради минималните обврски за финансиско известување и ограничениот капацитет на надзорните органи, вклучувајќи и за следење на злоупотребата на административните ресурси. Властите, вклучувајќи ја и Државната изборна комисија и Уставниот суд, не секогаш адекватно ги решаваа приговорите поврзани со изборите на навремен и транспарентен начин, со што ја ограничија ефективностата на правните лекови. Изборите беа организирани ефективно, но честите наводи за купување гласови во предизборниот период пред гласањето влијаеше на довербата во процесот. Во набљудуваните избирачки места, процесот на гласање беше уреден, транспарентен и позитивно оценет; но, во неколку случаи избирачките одбори не се придржувале целосно до пропишаните процедури при пребројувањето на гласовите.

Парламентарните избори се одржаа истовремено со вториот круг од претседателските избори. Во периодот пред овие избори, повеќето соговорници на МНМИ се осврнаа на генералната атмосфера на незадоволство од политичките елити, наведувајќи дека и на власта и на опозицијата им недостига волја да одговорат на долгогодишните повици за сеопфатни реформи. По претседателските избори одржани на 24 април, Државната изборна комисија (ДИК) објави дека ниту еден од седумте кандидати не добил повеќе од половина од гласовите од сите запишани гласачи, што е потребно за да се обезбеди победа во првиот круг, и дека во вториот круг ќе се гласа меѓу актуелниот претседател Стево Пендаровски и кандидатот на опозицијата Гордана Силјановска-Давкова.

Правната рамка за парламентарните и претседателските избори ја воспоставува основата за одржување демократски избори; меѓутоа, некои одредби не се во согласност со меѓународните стандарди, а постојаните недоследности, празнини и двосмислени формулации ја поткопуваат правната сигурност и треба да бидат подложени на дополнителна ревизија. За жал, Изборниот законик неодамна беше изменет во недоволно транспарентна забрзана постапка и без консултации со јавноста, што не е во согласност со меѓународните стандарди и заложбите на ОБСЕ. Иако во измените беа вклучени некои од претходните препораки на ОДИХР и технички предлози на ДИК, тие во голема мера не ги зедоа предвид препораките на меѓуагенциската работна група задолжена за изборните реформи. Голем број на клучни препораки на ОДИХР и на Венецијанската комисија на Советот на Европа останаа нерешени, вклучувајќи ги и оние за систематско ревидирање на Изборниот законик, за обезбедување еднаков пристап до медиумите во изборните кампањи и за зголемување на отчетноста и интегритетот на финансирањето на кампањата.

Изборната администрација ги испочитува сите законски рокови и уживаше доверба на јавноста во поглед на нејзиниот технички капацитет. Во текот на предизборниот период, ДИК одржуваше редовни седници коишто беа отворени за јавноста и се емитуваа на интернет, но не даваше конзистентни јавни известувања за седниците, а понекогаш ги најавуваше и помалку од еден час пред почетокот. Набљудувањето укажа дека обуката за изборните органи на пониско ниво генерално беше сеопфатна и ги вклучуваше и лекциите научени од изборниот ден во првиот круг на претседателските избори. Опсегот и темите опфатени со материјалите за едукација на гласачите на ДИК останаа ограничени, а видео спотови за дел од процедурите применливи на денот на изборите беа објавени дури помеѓу двата изборни дена.

Конечниот избирачки список вклучуваше 1.815.350 гласачи за парламентарните избори и 1.814.317 гласачи за вториот круг од претседателските избори. Законот не предвидува ажурирање на избирачкиот список помеѓу двата круга на претседателските избори. Како привремена мерка за ублажување на доцнењата предизвикани од задоцнето издавање на нови документи за лична идентификација, на гласачите со документи на кои им истекол рокот најмногу девет месеци пред изборите им беше дозволено да ги користат тие документи за цели на идентификација на денот на изборите. Соговорниците на МНМИ генерално не изразија загриженост за инклузивноста на избирачкиот список. Сепак, беа забележани постојани недостатоци во системите за регистрација на адреси на живеење и за регистрација на населението, коишто ја намалуваат точноста на податоците. Претходните препораки на ОДИХР за ажурирање и за ревизија на овие бази на податоци не беа имплементирани.

Во инклузивен процес, ДИК регистрираше 1.680 кандидати за пратеници предложени од 12 политички партии и 5 коалиции, а отфрли девет кандидатски листи поради неисполнување на законските критериуми за регистрација. ДИК ги испочитува сите законските одредби и рокови при разгледувањето на документите за предлагање кандидати, но пријави потешкотии во исполнувањето на овие рокови во некои случаи, коишто ги припишува на одложеното обезбедување на податоци од личната и кривичната евиденција од страна на државните органи.

За парламентарната трка, законот наложува застапеност од најмалку 40 проценти на двата пола на секоја кандидатска листа. Сите регистрирани кандидатски листи ги исполнија барањата во поглед на родовата застапеност. Додека жените сочинуваа 43 проценти од сите кандидати за пратеници, тие честопати беа ставани на најниските позиции дозволени со законот, а жените кандидатки беа носители на само 25 проценти од листите. Политичките партии имаа мал број жени говорници на настаните од кампањата коишто беа набљудувани од МНМИ на ОДИХР, при што се чинеше дека партиите вложуваат малку напори да ги ангажираат жените гласачи. Прашањата поврзани со родовата еднаквост во голема мера отсутнуваа од дискурсот на кампањата. Една од двајцата кандидати во вториот круг на претседателските избори беше жена.

Кампањите беа конкурентни, а основните слободи се почитуваа. Регулациите на пристапот до просторите за спроведување кампања, медиумите и финансирањето на политичките партии им дава предност на четирите најголеми парламентарни политички партии во однос на другите кандидати. Клучни теми на парламентарната кампања и на кампањата за вториот круг на претседателските избори беа економијата, активностите за борба против корупцијата, пристапувањето кон Европската Унија (ЕУ) и уставните реформи. Тонот на кампањата, вклучувајќи и на интернет, стануваше сè понегативен пред првиот круг на претседателските избори и остана таков и во парламентарната и во претседателската кампања. Партиите на етничките Албанци беа истакнато видливи во кампањата. Сепак, претставниците на некои партии на етничките малцинства изразија загриженост дека распределбата на државните средства за кампања според формулата заснована на застапеноста на партиите во собрание ја попречува нивната способност да водат кампања на рамноправна основа.

Формулата за распределба на државните средства за кампања ги стави во понеповолна позиција помалите и вонпарламентарните партии. Само 11 од 17-те учесници на парламентарните избори поднесоа преодни извештаи за финансирање на кампањата навремено и во потребниот формат. Барањата за известување за преодните извештаи не вклучуваа барање за обезбедување детални информации за придонесите и не бараа известување за трошоците, на тој начин намалувајќи ја транспарентноста и отчетноста. Минималните барања за известување за финансирањето на кампањата, недостатоците и недоследностите на правната рамка, како и ограничените ресурси и капацитети на надзорните органи, вклучувајќи и за следење и спречување на злоупотребата на административни ресурси, значително ја намалија транспарентноста и отчетноста.

Медиумското опкружување е генерално слободно. Мониторингот на медиумите од страна на НМИ на ОДИХР покажа дека јавниот радиодифузен сервис ги покриваше најголемите учесници во парламентарната и претседателската трка во согласност со формулата за доделување време на политичките партии на изборите, што ги привилегира најголемите парламентарни партии. Приватните медиуми генерално презентираа соодветни информации за сите кандидати, при што некои канали фаворизираа одредени кандидатски листи. Имаше неколку телевизиски дебати во кои учествуваа кандидати од големите коалиции на парламентарните избори, како и три дебати меѓу двајцата кандидати во вториот круг од претседателските избори, што придонесе кон можноста гласачите да направат информиран избор. Повеќето соговорници на МНМИ ја истакнаа потребата од понатамошни реформи во медиумскиот сектор за да се подобри одржливоста на медиумите, да се регулираат онлајн медиумите и дополнително да се усогласи правната рамка со законодавството на ЕУ

Правната рамка не обезбедува пристап до правна заштита во доволна мера; во пракса, ДИК не обезбеди ефикасен правен лек за приговорите поднесени на денот на изборите на 24 април, оставајќи приближно половина од нив нерешени до затворањето на гласачките места. Понатаму, во поголемиот дел од нејзините одлуки по приговори коишто се достапни за разгледување од НМИ на ОДИХР не беше дадено образложение, а многу одлуки упатуваа на застарени правни акти и несоодветни правни лекови за жалби. Управниот суд ги испочитува кратките рокови за одлучување по жалбите. Уставниот суд не ги разгледа двете добиени претставки поврзани со изборите навремено, испитувајќи и отфрлајќи една од нив дури откако оспорените одредби веќе биле спроведени; додека за втората сè уште не беше донесена одлука пред денот на изборите на 8 мај, што судот го припиша на отсуството на забрзани рокови за разгледување од Уставниот суд. Многу соговорници на МНМИ изразија минимална доверба во одлучувањето по претставките поврзани со изборите, како причина наведувајќи ја неефикасноста на судството и на изборната администрација.

Денот на изборите беше генерално мирен и спокоен. Набљудувачите на МНМИ позитивно ги оценија процедурите за гласање во огромно мнозинство од набљудуваните 1.340 избирачки места, со процедурални заштитни мерки како што се идентификација на гласачите, ставање печат на гласачките ливчиња од страна на ИО и потпишување на избирачките списоци во согласност со законските одредби на речиси сите избирачки места. Сепак, беа забележани некои случаи на групно и семејно гласање. Во некои случаи, иако тоа не е спротивно на законот, беше забележано и водење евиденција за гласачите коишто гласале. Законското барање ИО да ги информираат гласачите за процедурите за гласање, што е важно за да се намали бројот на неважечки гласачки ливчиња, не беше почитувано во речиси половина од избирачките места. Процесот на пребројување беше оценет како негативен во 16 од 106 набљудувани избирачки места, првенствено поради процедурални грешки и пропусти во постапките за пребројување и во важните заштитни мерки, коишто во некои случаи влијаеја на транспарентноста. Сумирањето генерално беше оценето како ефикасно; сепак, ограничениот простор и пренатрупаноста ја ограничија транспарентноста во некои случаи, а во три од четири набљудувања беа забележани грешки или неусогласеност во записниците за резултатите од избирачките места.

ПРЕЛИМИНАРНИ НАОДИ

Позадина и политички контекст

На 14 февруари 2024 година, претседателот на собранието објави дека редовно закажаните парламентарни избори ќе се одржат на 8 мај, истовремено со потенцијалниот втор круг од претседателските избори.¹ По претседателските избори одржани на 24 април, ДИК објави дека ниту еден од седумте кандидати не добил повеќе од половина од гласовите од сите запишани гласачи, што е потребно за да се обезбеди победа во првиот круг, и дека во вториот круг ќе се гласа меѓу актуелниот претседател Стево Пендаровски и кандидатот на опозицијата Гордана Силјановска-Давкова.²

Последните парламентарни избори се одржаа на 15 јули 2020 година, пред крајот на мандатот на актуелниот парламент и резултираа со формирање на коалициска влада предводена од СДСМ и Движењето Беса.³ На политичката сцена доминираат две партии, Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ) и Внатрешната македонска револуционерна организација - Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ), коишто наизменично предводат владини коалиции уште од стекнувањето независност. Во јануари 2024 година, во согласност со законот и коалициониот договор меѓу СДСМ и Демократската унија за интеграција (ДУИ), беше формирана преодна влада предводена од Талат Џафери, првиот премиер на земјата којшто е етнички Албанец, за да ги организира изборите.⁴ Ова е првпат од 2006 година еден парламентарен состав да го заврши целиот свој мандат.

Пред парламентарните избори, предизборниот политички амбиент остана мирен. Сепак, вкоренетата политичка фрагментација и етничките поделби го попречија усвојувањето на реформите поврзани со изборното законодавство, неопходните реформи во јавната администрација и судството, како и спроведувањето на активностите за борба против корупцијата, коишто исто така се бараат од страна на Европската Унија (ЕУ) за целите на пристапувањето. Повеќето соговорници на МНМИ се осврнаа на генерализираната атмосфера на незадоволство од политичките елити поради перцепциите за политичко влијание при

¹ Во согласност со Уставот, претседателските избори мора да се спроведат во последните 60 дена од мандатот на актуелниот претседател, додека парламентарните избори мора да се одржат во последните 90 дена од мандатот на парламентот.

² Ако ниту еден кандидат не добие повеќе од половина од гласовите од сите запишани гласачи, втор круг се одржува две недели подоцна меѓу двајцата кандидати коишто постигнале најдобри резултати. Во вториот круг се избира кандидатот со најголем број освоени гласови, освен ако излезноста не падне под 40 проценти, во кој случај целиот изборен процес се повторува без законски утврден рок. Г. Стево Пендаровски, поддржан од коалицијата предводена од СДСМ, доби 20,49 проценти од важечките гласови, додека г-ѓа Гордана Силјановска-Давкова, поддржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, доби 41,21 проценти.

³ СДСМ и Беса заедно обезбедија 46 мандати, ДУИ освои 15 мандати, коалицијата на Алијансата за Албанците и Алтернатива доби 12 мандати, ВМРО-ДПМНЕ освои 44 мандати, Левица доби 2 мандати, а Демократската партија на Албанците (ДПА) обезбеди 1 мандат.

⁴ Со Законот за Влада се бара преодна влада составена од министри од владејачкото мнозинство и најголемата опозициска партија да стапи на должност 100 дена пред одржувањето на парламентарните избори.

институционалните назначувања, долготрајната неефикасност на јавната администрација и случаите на корупција од висок профил.⁵

Уставот предвидува еднаквост на мажите и жените, а Законот за еднакви можности на жените и мажите од 2012 година бара еднаква родова застапеност на сите нивоа на јавната администрација и јавниот живот⁶. Во составот на парламентот во заминуваше имаше 51 жена (42,5 проценти). Жените имаат 4 од 20-те министерски позиции (20 проценти). Само 2 од 80-те општински градоначалници (2,5 проценти) се жени. Од 62-те регистрирани партии коишто учествуваа во парламентарната трка, независно или како дел од коалициите, само 6 имаат лидери жени (9,6 проценти). Ваквата недоволна застапеност на различни избрани и именувани позиции, во комбинација со случаите на притисоци и онлајн напади врз политичарки, укажува на тоа дека напорите на властите и политичките партии да се справат со трајните родови стереотипи коишто го попречуваат учеството на жените во политиката се недоволни.⁷ Уставот гарантира заштита на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници. Меѓутоа, Ромите и Турците се недоволно застапени во некои аспекти од јавниот живот.⁸

Изборен систем и правна рамка

Еднодомното собрание, коешто се состои од 120 до 123 членови (пратеници), се избира директно за четиригодишен мандат, според систем на пропорционална застапеност од затворени листи. Од нив, од секоја од 6-те изборни единици во земјата се избираат по 20 пратеници. Од една изборна единица во странство можат да се изберат најмногу три пратеници. Бројот на отворени мандати за изборите зависи од прагот пресметан врз основа на претходните изборни резултати, без тоа да е во корелација со излезноста на гласачите, што не е во согласност со принципот на еднаквост на гласот.⁹ Изборниот законик дозволува бројот на гласачи во дадена изборна единица да отстапува од просечниот број на избирачи по изборна единица за најмногу пет проценти.

⁵ Видете го делот 2.1.2 од [Извештајот за Северна Македонија за 2023 година](#) на Европската комисија (ЕК) во којшто се наведува дека, и покрај континуираните напори, не е усвоено законодавство за справување со „непотизмот, кронизмот и политичкото влијание при вработувањата во јавниот сектор и при назначувањето на членовите на надзорните и управните одбори“. Во делот 2.2.1 понатаму се вели дека „Корупцијата останува распространета во многу области и е причина за загриженост. Забележано е зголемување на одложувањата и поништувањата во судењата на случаите на корупција на високо ниво [...] Максималните законски казни за одредени кривични дела поврзани со корупција беа намалени, [...] што доведе до запирање, па дури и прекинување на голем број случаи на корупција на високо ниво“.

⁶ Закон за еднакви можности на жените и мажите првично беше донесен во 2006 година и беше заменет со законот од 2012 година со ист наслов.

⁷ Неколку жени-политичарки, како и други соговорници, пријавиле до МНМИ дека доживеале случаи на родова дискриминација, нееднаков третман во политичката сфера и насочени напади на интернет, насочени кон нив поради нивниот пол. Во [Профилот за родова еднаквост на земјата](#) за 2023 година подготвен од UN Women се наведува дека „Постојат бројни бариери за жените коишто се стремат кон лидерски позиции во политиката, коишто произлегуваат од преовладувачките патријархални вредности и предрасуди, како и од социо-културните норми и родовите стереотипи [...]. На политичките партии им недостасува фундаментална заштита за нивните жени-членки, активистки и политички претставнички“.

⁸ Според [пописот](#) од 2021 година, Македонците сочинуваат 58,44 проценти од вкупното население што живее во земјата, а потоа следуваат Албанците со 24,30 проценти, Турците со 3,86 проценти, Ромите со 2,53 проценти, Србите со 1,30 проценти, Бошњациите со 0,87 проценти и Власите со 0,47 проценти.

⁹ Кандидатот се избира доколку листата го добие барем најмалиот број гласови освоени од избран пратеник во земјата на претходните избори. Доколку ниту една листа во изборната единица надвор од земјата не го добие потребниот број гласови, не се избира пратеник. Прагот за избор на пратеник од изборната единица надвор од земјата никогаш не бил исполнет на ниту едни претходни парламентарни избори. Во ставот 7.3 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година се бара од државите „да гарантираат општо и еднакво право на глас за полнолетните граѓани“. Видете го и ставот 20 од [Заедничкото мислење за Изборниот законик](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа и ОДИХР од 2016 година, во кое се препорачува „да се обезбеди алтернативна процедура за да се гарантира правото на глас на сите гласачи со право на глас коишто се во странство, како што е предвидено со Изборниот законик, во согласност со принципот на еднаквост на гласот“.

Бројот на запишани избирачи во три изборни единици го надминува овој праг, но границите не беа приспособени пред парламентарните избори, спротивно на законот и меѓународната добра практика.¹⁰

Изборите се регулирани со Уставот од 1991 година, Изборниот законик од 2006 година, Законот за финансирање на политичките партии од 2004 година, Законот за спречување на корупција и судир на интереси од 2019 година, Кривичниот законик и подзаконските акти на Државната изборна комисија (ДИК).¹¹ Правната рамка за парламентарните и претседателските избори ја воспоставува основата за одржување демократски избори.

Некои правила за парламентарните избори не ги исполнуваат меѓународните стандарди и меѓународната добра практика, вклучувајќи ги тука гласачките права на лицата со попреченост, непропорционалните ограничувања на правата за кандидатура врз основа на кривични пријави и барањата за обелоденување на етничката припадност за цели на регистрирање како кандидат. Други аспекти на парламентарните избори остануваат недоволно регулирани.¹² Исто така, не се регулирани некои клучни аспекти на претседателските избори, вклучувајќи и дел од правилата за спроведување кампања, пристапот до медиумите и распределбата на државното финансирање, со што се поткопува правната сигурност. Одредени упатства на ДИК коишто се донесени или вратени во употреба за овие избори го толкуваат законот на начин којшто е рестриктивно тесен.¹³

Многу соговорници на МНМИ изразија загриженост за постојаниот недостаток на политичка волја за решавање на клучните проблематични аспекти на изборниот процес во рамките на законските реформи и повторената практика на задоцнето усвојување измени на правната рамка. Изборниот законик последен пат беше изменет на 7 март и 1 април 2024 година, по распишувањето на изборите, што ја поткопува правната сигурност.¹⁴ Спротивно на заложбите на ОБСЕ и на меѓународните стандарди, измените коишто произлегоа од преговорите меѓу

¹⁰ Врз основа на податоците за запишување на гласачите, во изборната единица 2 имало вишок од 6,5 проценти, додека во изборните единици 3 и 4 имало недостаток од 9,1 проценти и 8 проценти, соодветно. Во Изборниот законик не се утврдени процедури или методологии за утврдување и елиминирање на разликите меѓу изборните единици, а промени на границите на изборните единици можат да се направат само преку конкретна измена на Изборниот законик. Претходно, границите на изборните единици се менуваа селективно, по наводно политичко лобирање (на пример, во 2020 година една политичка партија на етничките Албанци иницираше ревизија на границите во изборните единици 5 и 6, додека границите на другите изборни единици останаа непроменети, и покрај постојните нееднаквости). Видете го и делот I.2.2 vii. од [Кодексот за добра практика во изборните прашања](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2002 година и ставовите 6, 7, 19-23 од [Извештајот за определување на границите на изборните единици и распределба на мандати](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2017 година.

¹¹ Правната рамка ги вклучува Законот за политички партии од 2004 година, Законот за медиуми од 2013 година и Законот за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги од 2013 година. Северна Македонија ги ратификуваше клучните меѓународни и регионални инструменти за заштита на човековите права поврзани со одржувањето на демократски избори.

¹² Правилата за водење и измена на избирачкиот список не дозволуваат ефективна интеграција на податоците обезбедени од различни агенции, а во законот не е утврдена методологија за ревизија на границите на изборните единици. Во недоволно регулираните аспекти спаѓаат повлекувањето на кандидатот по регистрација и надлежностите за решавање спорови на органите за управување со изборите. Законското право на гласачите да поднесуваат приговори е ограничено на нивните индивидуални права, а законот сè уште содржи контрадикторни одредби кога станува збор за надоместувањето на трошоците за кампања.

¹³ На пример, спротивно на законското барање за утврдување на намерите на гласачите при утврдувањето на важноста на гласачките ливчиња, упатството на ДИК наложува прифаќање само еден симбол и боја на мастило за да се признае важноста на гласачкото ливче. Упатствата на ДИК за решавање приговори рестриктивно ја толкуваат улогата на ОИК и наметнуваат дополнителни ограничувања во однос на поднесувањето приговори и презентирањето на аргументите од страна на партиите на седниците на ДИК.

¹⁴ Поради нивното задоцнето усвојување, за овие избори не беа спроведени некои нови одредби, како што е изменетиот број потписи што се потребни за предлагање кандидати за пратеници. Видете ги исто така и ставовите 58 и 60 од [Листата за проверка за владеење на правото](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2016 година, каде што е утврдено дека „онаму каде што е можно, законот мора да се објави пред спроведувањето и да биде предвидлив во поглед на неговите ефекти“.

владејачките партии и опозицијата беа донесени по забрзана постапка, без јавна расправа.¹⁵ Иако промените вклучија некои од претходните препораки на ОДИХР и технички предлози од ДИК, тие во голема мера не ги зедеа предвид препораките дадени од меѓуагенциската работна група во ноември 2023 година, којашто беше двигател на дискусиите за изборните реформи уште од мај истата година.¹⁶

Понатаму, голем број претходни препораки на ОДИХР и на Венецијанската комисија остануваат нерешени, вклучувајќи ја и препораката во однос на потребата Изборниот законик систематски да се ревидира за да се елиминираат празнините и недоследностите со цел да се обезбеди правна сигурност.¹⁷ Многу соговорници на МНМИ, вклучувајќи ги и оние коишто доаѓаат од државните институции и од граѓанските организации (ГО), го критикуваа недостатокот на транспарентност во процесот на усвојување и неуспехот да се отстранат долгогодишните недостатоци од законодавството поврзано со изборите и ја истакнаа потребата од сеопфатна законска реформа.

Изборна администрација

Изборите беа спроведени од администрација на три нивоа, составена од ДИК, 80 општински изборни комисии (ОИК) и 3.391 избирачки одбори (ИО). Гласање надвор од земјата беше спроведено во 31 дипломатско-конзуларни претставништва во 22 земји.¹⁸ Предвременото гласање беше спроведено на 7 мај за гласачите коишто се пријавиле за домашно гласање, оние во казнено-поправните установи и установите за вонсемејна грижа.¹⁹

¹⁵ Предлог-законот го поднесоа тројца пратеници од ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ и ДУИ. На 7 март, од 86 присутни пратеници, 84 го одобрија предлог-законот, од кои 30 од 40-те пратеници на ВМРО-ДПМНЕ, 28 од 33-те пратеници на СДСМ, 11 од 13-те пратеници на ДУИ и 5 од 8-те пратеници на Алијансата за Албанците. Во ставот 5.8 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година, земјите-учеснички се обврзаа да усвојат законодавство „на крајот на јавната постапка“. Во ставот 8 од [Општиот коментар бр. 25](#) на Комитетот на ОН за човекови права (ХРЦ) од 1996 година кон член 25 од МПГПП од 1966 година е наведено дека „Граѓаните исто така учествуваат во водењето на јавните работи со вршење влијание преку јавни дебати [...] со нивни претставници“. Во ставот 60 од [Листата за проверка за владеење на правото](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2016 година е наведено дека „[з]аконот може да се измени, но со јавна расправа и известување, и без негативно влијание врз легитимните очекувања“.

¹⁶ Со измените, меѓу другото, се елиминира барањето граѓаните да поседуваат важечки документ за лична идентификација за да останат запишани во избирачкиот список, се ревидираат одредени регулативи за финансирање на кампањата, се подобрува заштитата на податоците во врска со регистрацијата на гласачите, се одредуваат рокови за решавање на изборните спорови и, за овие избори, се дозволува користење на одредени лични документи со истечен рок на важност за цели на проверка на гласачите.

¹⁷ Другите клучни препораки на ОДИХР и на Венецијанската комисија вклучуваат обезбедување еднаков пристап до медиумите во изборните кампањи, зголемување на отчетноста и интегритетот на финансирањето на кампањата и подобрување на регулативите за злоупотреба на административни ресурси.

¹⁸ За гласање надвор од земјата, ДИК регистрирала 2.569 гласачи. Во 20 дипломатски претставништва не беше постигнат потребниот минимум од 10 регистрирани гласачи за отворање на избирачко место; засегнатите гласачи немаа можност да гласаат. Гласачите во странство можеа да учествуваат само во вториот круг од претседателските избори. Одржувањето на парламентарните избори во странство зависи од регистрирањето на доволен број гласачи за да се избере најмалку еден пратеник во изборната единица надвор од земјата (5.353 гласови за овие избори). Бидејќи овој практичен праг не беше исполнет, ДИК одлучи дека дијаспората не може да учествува на парламентарните избори во 2024 година.

¹⁹ За предвременно гласање се пријавиле вкупно 11.095 гласачи коишто се пријавиле за домашно гласање за вториот круг на претседателските избори и 11.197 гласачи за парламентарните избори, 2.147 гласачи за гласање во казнено-поправните установи за вториот круг на претседателските избори и 2.140 гласачи за парламентарните избори, 2 внатрешно раселени лица, како и 534 лица во здравствените установи и во установите за вонсемејна грижа.

ДИК се состои од седум членови коишто се предложени од политичките партии и именувани од парламентот за мандат од пет години.²⁰ Во текот на предизборниот период, ДИК одржуваше редовни седници коишто беа отворени за јавноста и се емитуваа на интернет, но не даваше конзистентни јавни известувања за седниците, а понекогаш ги најавуваше и помалку од еден час пред почетокот, вклучувајќи ја и седницата за официјално објавување на првичните резултати од првиот круг на претседателските избори и за приговори по изборите. Покрај тоа, сите записници и одлуки од седниците не беа објавени на интернет како што е предвидено според законот, што ја ограничи транспарентноста. Сепак, многу соговорници на НМИ на ОДИХР, вклучувајќи и некои членови на ОИК, истакнаа дека ДИК доцна донела некои од упатствата и одлуките, а насоките дадени во однос на клучните прашања како што е решавањето на приговори на денот на изборите, упатствата за денот на изборите и идентификацијата на гласачите биле несоодветни.

ОИК се состојат од пет члена коишто се именувани од вработените во државната и општинската администрација со мандат од пет години. ИО се состојат од тројца постојани членови коишто се именувани за период од четири години од редот на државните и општинските службеници и јавните службеници, како и од двајца привремени членови коишто се предложени од политичките партии.²¹ И додека пред првиот изборен ден имаше значителни измени во членството на ОИК и на ИО, нивниот состав остана главно непроменет пред парламентарните избори.²²

Изборната администрација ефикасно ги водеше техничките подготовки, ги испочитува сите законски рокови и уживаше доверба во јавноста во поглед на нејзиниот технички капацитет. Сепак, постојаниот недостиг на персонал во различните одделенија на ДИК и отсуството на генерален секретар на ДИК уште од 2021 година, во комбинација со намаленото финансирање, доведоа до одложување на неколку сегменти од подготовките, главно пред изборниот ден на 24 април.²³ Овие одложувања влијаеја на замената на членови на ОИК и ИО, на давањето инструкции на изборните органи на пониско ниво, на логистичките аранжмани за транспорт на изборниот материјал и на започнувањето на кампања за едукација на гласачите.²⁴ Составот на повеќето ОИК ги исполнува законските критериуми за родова (свкупно, 49 проценти од

²⁰ Опозициските партии можат да предложат кандидати за претседател на ДИК и двајца членови, а владејачките партии можат да предложат заменик-претседател и тројца членови. Тековниот мандат на ДИК започна во јануари 2021 година. Од февруари 2023 година до крајот на февруари 2024 година, ДИК имаше само шест члена поради несогласувања меѓу албанските парламентарни партии околу начинот на спроведување на одредбите од Изборниот законик со кои на опозициските партии им се дава право да именуваат членови на Комисијата. Именувањето се случи по повлекувањето на еден од предложените кандидати, што се случи по истекот на рокот за предлагање.

²¹ Во 2021 година беа именувани ОИК и членови на ИО коишто не припаѓаат на ниту една политичка партија. Сите членови на ОИК и ИО имаат заменици.

²² По распишувањето на изборите, околу 25 проценти од ОИК и 14 проценти од постојаните членови на ИО беа заменети, претежно поради лични причини како пензионирање, здравствени проблеми или преселба. Во пет општини, промените во членството на ИО изнесуваа околу 50 проценти. НМИ на ОДИХР забележа само ограничен број замени помеѓу двата изборни дена. Во овој период, ДИК разреши три ИО во општина Куманово од избирачките места коишто не беа отворени за гласање на првиот изборен ден и еден ИО во Липково, по одлука на Управниот суд во која беа утврдени неправилности во постапката.

²³ Недостатоците беа најзабележителни во однос на ИТ, буџетскиот и правниот сектор. Причините за недостигот на персонал ДИК ги лоцира во ниските плати коишто не се привлечни за обучени професионалци и административните ограничувања во однос на процесот на вработување, коишто зависат од одобрени износи од буџетот.

²⁴ Неколку ОИК наведоа дека ДИК не им ги обезбедила потребните упатства навремено, што ги попречило изборните подготовки. Дополнително, некои ОИК и пријавија на НМИ на ОДИХР дека се соочиле со несоодветни финансиски ресурси и доцнење при нивното распоредување.

членовите на ОИК се жени) и етничка застапеност.²⁵ Сепак, само двајца од седумте членови на ДИК се жени (29 проценти), што не ја исполнува потребната квота.

Пред првиот круг од претседателските избори, ДИК разви и спроведе сеопфатна програма за обука за изборните органи на пониско ниво и за претставниците од медиумите, политичките партии и граѓанските организации. Активностите за обука за претседателите на ИО и нивните заменици продолжија меѓу двата изборни дена, вклучувајќи и дискусија за научените лекции од изборниот ден на 24 април. Во текот на овој период, обуките набљудувани од НМИ на ОДИХР беа добро организирани и интерактивни, со акцент на биометриската идентификација на гласачите и пополнувањето на протоколите за резултати во контекст на истовременото одржување на два избори.

Поради административните предизвици во процесот на набавки и одложеното одобрување на едукативни материјали од страна на комисијата, ДИК ја започна својата кампања за едукација на гласачите преку радиодифузери, со летоци и на интернет десет дена пред денот на изборите на 24 април, две недели подоцна од планираното. Кампањата за едукација на гласачите главно вклучуваше општи пораки со кои гласачите се поттикнуваат да гласаат. По првиот изборен ден беа воведени дополнителни видео спотови со кои е опфатено паралелното спроведување на процесите на гласање за двата избори, важноста на гласачките ливчиња и забранетите активности при гласањето. Едукативните материјали беа главно на македонски јазик, со преводи на албански, а повремено и на ромски, српски, турски и влашки јазик.

Она што е позитивно е дека ДИК обезбеди различни материјали за информирање на гласачите во достапни формати, објави податоци за пристапноста на избирачките места на интернет, воспостави посебна телефонска линија за помош на гласачите со оштетен слух и обезбеди помошни алатки како што се обрасци за тоа како ќе изгледаат гласачките ливчиња на денот на изборите. Прес-конференциите на денот на изборите и седниците на ДИК меѓу двата изборни дена беа толкувани на знаковен јазик. Сепак, ИО не беа обучени за тоа како да ги користат помошните алатки, а клучните информации во достапни формати, вклучувајќи ги и податоците за регистрација на гласачите, останаа ограничени. Помеѓу двата изборни дена не беа направени дополнителни напори за подобрување на пристапноста до изборните простории, вклучувајќи ги и избирачките места.

Права и регистрација на гласачите

Право на глас имаат граѓаните на возраст над 18 години. Несоодветно на меѓународните стандарди и и покрај претходните препораки на ОДИХР, лицата на кои им е одземена деловната способност со правосилна судска одлука немаат право на глас.²⁶

²⁵ Според законот, секој пол мора да биде застапен со најмалку 30 проценти од составот на секој изборен орган. Во општините каде што етничките малцинства се застапени со најмалку 20 проценти од населението, овие групи треба да бидат рамноправно застапени. Од 80 ОИК, 4 не го исполниле барањето за родовата застапеност.

²⁶ И покрај тоа што Изборниот законик предвидува можност за задржување на гласачките права за поединци чијашто деловна способност е делумно отстранета, во Уставот и во други законодавни акти е задржано општо ограничување на гласачките права за лица со одземена деловна способност. Во член 29 од [Конвенцијата за правата на лицата со попреченост](#) (КПЛП) на ОН од 2006 година од државите се бара „да им гарантираат на лицата со попреченост политички права и можност за нивно користење рамноправно со другите“. Видете го и ставот 9.4 од [Соопштението бр. 4/2011](#) на Комитетот за КПЛП од 2013 година, во кое е наведено дека „[...] исклучувањето на правото на гласање врз основа на перципирана или фактичка психо-социјална или интелектуална попреченост, вклучувајќи и ограничување во согласност со индивидуализирана оценка, претставува дискриминација врз основа на попреченост“.

Системот за регистрација за гласање во земјата е пасивен и континуиран и е заснован на податоците од матичните книги и регистрите на населението.²⁷ Во согласност со претходната препорака на ОДИХР, законските измени од март 2024 година го елиминираа условот гласачите да поседуваат важечки документ за идентификација за да бидат регистрирани како гласачи, со што се отстрани административната пречка што претходно го ограничуваше уставното право на гласачите коишто инаку ги исполнуваат барањата за стекнување со право на глас.²⁸ Бидејќи документите за лична идентификација сè уште се неопходни за гласање, за овие избори, како дополнителна привремена мерка за намалување на негативните ефекти од доцнењето со издавањето на личните документи коишто се поништени поради промената на името на земјата, на гласачите со документи за лична идентификација на кои им истекол рокот најмногу девет месеци пред изборите им беше дозволено да ги користат тие документи за нивна идентификација на избирачкото место.²⁹

Гласачите можат да ја потврдат точноста на нивните податоци за регистрација и да побараат корекции преку интернет или лично во подрачните канцеларии на ДИК.³⁰ Законот не предвидува ажурирање на избирачкиот список помеѓу двата круга на претседателските избори. ДИК ја информираше МНМИ дека 1.148 граѓани коишто наполниле 18 години меѓу двата круга се додадени во избирачкиот список за парламентарните, но не и за вториот круг на претседателските избори. На овие граѓани им беше дозволено да гласаат во вториот круг од претседателските избори само доколку поднеле формални приговори до ОИК или ДИК и добиле одлуки од овие органи. За парламентарните избори, избирачкиот список вклучуваше 1.815.350 избирачи, од кои 96.010 се регистрирани дека се наоѓаат на привремена работа или престој во странство; за вториот круг од претседателските избори, избирачкиот список вклучуваше 1.814.317 гласачи, од кои 95.116 се регистрирани дека се наоѓаат на привремена работа или престој во странство.

Соговорниците на МНМИ генерално не изразија загриженост за инклузивноста на избирачкиот список. Меѓутоа, некои укажаа на значителниот број граѓани коишто живеат во странство, а остануваат во избирачкиот список бидејќи го задржуваат своето службено живеалиште во земјата, што, доколку овие гласачи одлучат да не учествуваат на изборите, може да влијае на условот за достигнување на прагот во вториот круг на претседателските избори, на собирањето потписи за поддршка на независните кандидати, како и на утврдувањето на границите на изборните единици. Понатаму, постојаните недостатоци во системите за водење на адреси на живеење и системите за водење на населението продолжуваат да ја намалуваат точноста на податоците.³¹ Претходните препораки на ОДИХР за осигурување на точноста на податоците,

²⁷ Гласачите коишто се жители во земјата автоматски се вклучуваат во избирачките списоци во земјата. Граѓаните коишто привремено престојуваат во странство можат активно да се регистрираат за гласање во дипломатските претставништва или да гласаат во земјата според нивното последно место на живеење. Вкупно 2.569 гласачи во странство можеа да гласаат на овој втор круг на претседателските избори.

²⁸ Министерството за внатрешни работи (МВР) ја информираше НМИ на ОДИХР дека оваа промена не била спроведена во пракса пред изборите.

²⁹ За претседателските избори, документите што истекле на или по 24 јули 2023 година можеа да се користат за идентификација на гласачите; за парламентарната трка беа прифатени документите коишто истекуваат на или по 8 август 2024 година. На 7 мај, МВР соопшти дека сите граѓани коишто поднеле барање за обновување на личните карти до 3 мај, можат да ги подигнат до денот на изборите.

³⁰ По јавниот увид на податоците за евиденција на гласачите во подрачните канцеларии на ДИК во периодот од 28 февруари до 18 март, ДИК прими 143 барања од гласачи, врз основа на кои изврши 70 корекции, а исто така додаде 53 и отстрани 20 гласачи. Осум политички партии побарале електронска копија од регистарот за дополнителна проверка; ниту една од нив не побарала никакви корекции.

³¹ МВР ги информираше НМИ на ОДИХР дека спроведувањето на одредбите коишто наложуваат поединците да пријават промени на адресата на живеење е недоследно. Според измените од 2023 година на Законот за личната карта, евиденцијата за граѓаните на возраст од 65 години и повеќе се води трајно во граѓанскиот регистар, освен доколку официјално не се пријави смрт, но овој процес не се реализира на унифициран начин. Поради несигурите податоци, граѓанските регистри опфаќаат евиденција на гласачи на нереалистично голема возраст, како и гласачи регистрирани на непостоечки адреси.

усогласување на сите релевантни бази на податоци и за ревизија на избирачкиот список останаа нерешени пред изборите.

Права и регистрација на кандидатите

Кандидатите за пратеници мораат да имаат право на глас и да се на возраст од најмалку 18 години на денот на изборите. Во законот се задржува целосното ограничување на правата за кандидатура на парламентарните избори за лицата коишто се осудени на казна затвор, без оглед на тежината на делото и без да се направи индивидуализирана процена на случајот, што не е во целосна согласност со принципот на пропорционалност којшто е содржан во меѓународните стандарди и заложбите на ОБСЕ.³² За претседател можат да се кандидираат граѓаните коишто се регистрирани гласачи и имаат над 40 години до денот на изборите, со најмалку 10 години престој во земјата во последните 15 години.

Кандидатите за пратеници можат да бидат предложени од политички партии или од предизборни коалиции или да се кандидираат самостојно. Независните кандидатури треба да бидат поддржани со потписи на 1.000 гласачи.³³ Потписите мораше да се даваат во просториите на 34 подрачни канцеларии на ДИК и во просториите на назначените нотари во периодот од 28 февруари до 8 март. Во согласност со законот, на гласачите им беше дозволено да дадат потпис за поддршка на повеќе од една кандидатска листа. Законот наложува минимална застапеност од 40 проценти од секој пол на секоја кандидатска листа, пропишувајќи дека еден кандидат од помалку застапениот пол мора да биде вклучен меѓу секои три последователни кандидати, со најмалку еден дополнителен кандидат од овој пол на секои десет кандидати. Во спротивност со меѓународната добра практика, законот бара кандидатите за пратеници да го откријат својот етнички идентитет за да се регистрираат.³⁴

Предлагањето на кандидатите за парламентарните избори заврши на 2 април. ДИК ги провери документите за регистрација на кандидатите и им даде рок од 48 часа да ги отстранат сите идентификувани пропусти или недостатоци.³⁵ И покрај тоа што ДИК ги испочитува законските рокови во сите случаи, таа пријави потешкотии во исполнувањето на овие рокови во некои случаи, коишто ги припишува на одложеното обезбедување на податоци од личната и кривичната евиденција од страна на државните органи.

³² Во ставот 24 од [Копенхашкиот документ](#) на ОБСЕ од 1990 година е предвидено дека „секое ограничување на правата и слободите, во едно демократско општество, мора да се однесува на една од целите на важечкото право и да биде строго пропорционално со целта на законот“. Видете го и член 14 од од Општиот коментар 25 на Комитетот на ОН за човекови права од 2006 година.

³³ Бројот на кандидати на секоја листа, вклучувајќи и за независните кандидати, мора да биде еднаков на бројот на мандати во изборната единица. Со законските измени од март 2024 година се промени условот за потписи од фиксен број по изборна единица на еден процент од запишаните гласачи; но, оваа одредба не беше применлива за овие избори, бидејќи измените стапија во сила по завршувањето на периодот за собирање потписи.

³⁴ Видете го член 64 став 2 од Изборниот законик. Во дел I.2.4.в.в. од [Кодексот за добра практика во изборните прашања](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2006 година е наведено дека таквите изјави не треба да бидат задолжителни. Видете ги и Заедничките мислења на ОДИХР и на Венецијанската комисија на Советот на Европа од [2013](#) и од [2016](#) година за Изборниот законик.

³⁵ Според ДИК, од необјавен број подносителите било побарано да ги поправат недостатоците како што се непочитување на родовата квота, недостаток на потврди од казнена евиденција или изјави за припадност на етничка заедница, недоволен број на кандидати вклучени во поединечните листи, замена на неподобни кандидати и други грешки во документите за предлагање.

Во рамките на инклузивен процес, ДИК регистрираше 1.680 кандидати за пратеници предложени од 12 политички партии и 5 коалиции.³⁶ ДИК ја одби регистрацијата на девет кандидатски листи поради непочитување на законските услови, како што се рокот за поднесување, родовата квота, бројот на кандидати или поради недостиг на потребните документи. Три политички партии поднесоа жалба до Управниот суд, којшто ги потврди соодветните одлуки на ДИК (види *Решавање на изборни спорови*). Сите регистрирани кандидатски листи ги исполнија барањата во поглед на родовата застапеност. Жените сочинуваат 43 проценти од сите кандидати за пратеници. Меѓутоа, жените беа на чело на само 21 од 84-те листи (25 проценти), а жените кандидати честопати беа ставани на најниските позиции дозволени со законот.³⁷ Од регистрираните кандидати, 14 проценти беа на возраст од 18 до 29 години.

За претседателските избори на 24 април, ДИК регистрираше седум кандидати, меѓу кои две жени. Шест кандидати беа поддржани од групи избирачи, а еден од пратеници. Една од двајцата претседателски кандидати во вториот круг од претседателските избори беше жена. Со законските измени донесени на 1 април, еден ден пред завршувањето на периодот за предлагање на кандидатите, се дозволи листите на кандидати за пратеници од партиите или коалициите коишто ги поддржаа претседателските кандидати да бидат наведени по истиот редослед на парламентарното гласачко ливче како што беа на претседателското. Повеќето кандидати ги користеа овие редни броеви за целите на кампањата на билборди, постери и реклами.

Изборна кампања

Официјалната парламентарна кампања започна на 18 април и заврши на 6 мај, со што се преклопи со периодот на претседателската кампања што започна на 4 април. Во законот не е утврден официјалниот почеток на предизборниот период за вториот круг од претседателските избори. Во пракса, и двајцата претседателски кандидати ја продолжија својата кампања еден ден по првиот изборен ден, пред официјалното објавување на вториот круг. За парламентарните и претседателските избори, правилата за распределба на финансирањето на кампањата, времето во медиумите и ресурсите ја факторизираат застапеноста на политичките партии во собранието, со што им се дава предност на четирите најголеми парламентарни партии и се ограничуваат можностите за рамноправно водење кампања од сите кандидати. Според законот, до 90 проценти од буџетските средства наменети за кампањи, време за емитување и простор за билборди и постери им беа доделени на четирите најголеми парламентарни партии, имено, СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ и Беса, еднакво поделени помеѓу двете најголеми партии на власт и двете најголеми партии во опозиција.

Кампањата беше конкурентна, а основните слободи се почитуваа. Имаше значително преклопување меѓу претседателската и парламентарната трка, при што политичките партии, како и кандидатите за пратеници и претседатели, одржуваа големи митинзи, агитираа од врата до врата и дистрибуираа флаери, постери, билборди и дигитални содржини. Истакнати теми на

³⁶ Регоследот на запишаните листи на кандидати беше: 1. Коалиција „За европска иднина“ предводена од СДСМ; 2. Коалиција „Твоја Македонија“ предводена од ВМРО-ДПМНЕ; 3. Коалиција „Храбро за Македонија“ предводена од ГРОМ; 4. Коалиција „Европски фронт“ предводена од ДУИ; 5. Левица; 6. Коалиција ВРЕДИ; 7. Движење ЗНАМ „За наша Македонија“; 8. Единствена Македонија; 9. Политичка партија Нова алтернатива; 10. Партија АВАЈА; 11. Европско граѓанско движење; 12. Македонска Ера Трета – Суверенисти; 13. Твоја партија; 14. Родина Македонија; 15. Политичка партија Десна; 16. Политичка партија Демократи; 17. Работничка партија.

³⁷ Жените беа на прво место во 25 проценти од листите на кандидати, на второ место во 27 проценти и на трето место во 57 проценти. Од листите регистрирани во сите шест изборни единици, *Демократи* имаа три жени на врвот на листите, листите предводени од ГРОМ и СДСМ имаа две, *Левица*, *Македонска Ера Трета – Суверенисти*, коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ и ЗНАМ имаа по една. Коалицијата предводена од ДУИ, *Родина Македонија* и коалицијата ВРЕДИ немаа жени коишто ги предводеа нивните листи.

кампањата беа економијата, борбата против корупцијата, пристапувањето кон ЕУ, надворешната политика на земјата и потенцијалните уставни измени. Помеѓу двата изборни дена, партиите се фокусираа и на локални прашања, како што се инфраструктурата и регионалниот развој. Како што напредуваше кампањата, тонот стануваше сè понегативен, со лични навреди и повремени закани.³⁸ Во текот на целиот период на кампањата беа забележувани случаи на дискриминаторска реторика, вклучувајќи и употреба на националистички слогани, како и некои случаи во кои се мешаа постапките на политичките партии со оние на етничките заедници.³⁹

Во парламентарната и претседателската кампања генерално беа застапени малку жени политичарки, при што жените сочинуваа само 30 проценти од говорниците коишто се појавија на митинзите набљудувани од НМИ на ОДИХР и не беше направено многу за да се ангажираат жените гласачи коишто сочинуваа 34 проценти од присутните на овие настани.⁴⁰ Една од двајцата кандидати во вториот круг на претседателските избори беше жена. Прашањата поврзани со родовата еднаквост во голема мера беа занемарени во дискурсот на кампањата, со исклучок на претседателската кандидатка поддржана од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ. Во повеќето други настани, референците поврзани со жените се однесуваа на нивните улоги во рамките на семејството, на тој начин одразувајќи ги долгогодишните родови стереотипи и дискриминација на нетрадиционалните семејства.⁴¹ Прашањата што се однесуваат на младите добија ограничено внимание во кампањата, првенствено фокусирајќи се на емиграцијата на младите луѓе. На набљудуваните настани во рамките на кампањата, 26 проценти од присутните беа млади.

Изборниот законик содржи одредени прописи насочени кон спречување на злоупотребата на административни ресурси пред изборите. Во периодот пред парламентарните избори, неколку соговорници на МНМИ изразија наводи и загриженост за купување гласови во ранливите заедници, вклучувајќи ги Ромите и Турците, како и за притисок врз гласачите, главно вработени

³⁸ На пример, инцидентите во текот на кампањата вклучуваат вербален напад врз ТВ екипа од поддржувачи на ВМРО-ДПМНЕ на митинг на 4 април; билборд со претседателскиот кандидат поддржан од ВРЕДИ во Скопје беше запален на 7 април; на 9 април, лидерот на СДСМ ја обвини ВМРО-ДПМНЕ дека користи тактика на притисок и им се заканува на новинарите; на 10 април, генералниот секретар на ВМРО-ДПМНЕ повика да престане „корупцијата на СДСМ“ на настан во Крушево; а, на 11 април, на митинг во Босилово, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ ги дефинираше изборите како избор помеѓу „горда Македонија“ и СДСМ што се однесуваат „како пиони на ДУИ“. Канцеларијата на пратеникот на ВМРО-ДПМНЕ во Кочани беше обиена на 22 април, а на 1 мај беше пријавено дека е вандализиран штабот на Либерално-демократската партија (ЛДП), којашто е дел од коалицијата предводена од СДСМ. На 28 април, канцеларија на *Левица* во населбата Аеродром во Скопје извести дека еден нивни активист бил нападнат и му биле одземени материјалите од кампањата. На 3 мај, ВМРО-ДПМНЕ во Струмица пријави физички напад врз шефот на нивното младинско крило.

³⁹ На пример, на 7 април, Фејсбук профилот на *Левица* сподели порака во која се вели дека „е време да се стави крај на влијанието на ДУИ и на албанизацијата на Македонија“. Во периодот на кампањата, *Левица* даде неколку погрдни коментари против Бугарија, Бугарите и ЕУ. На 18 април, на Фејсбук профилот на лидерот на *Левица* беше објавена следнава порака: „Бугарите во Уставот е предавство, денес започнува бугарската фашистичка окупација на Македонија“. На 29 април, лидерот на *Левица* објави политичка програма во која се повикува на државните функционери коишто се етнички Македонци и на укинување на политичките партии организирани врз основа на етничка припадност. Политичарите од ДУИ јавно изразија толкување дека слоганот на ВМРО-ДПМНЕ „Македонија повторно твоја“ е шовинистички и антиалбански.

⁴⁰ Долгорочните набљудувачи (ДНИ) на НМИ на ОДИХР набљудуваа 79 настани од кампањата на 7 политички партии и 6 претседателски кандидати. Од нив, имаше 19 настани за претседателската кампања, 12 настани за парламентарната кампања и 48 настани коишто ја покриваа и парламентарната и претседателската трка. Вкупно, 92 проценти од местата каде што се одржуваа настаните беа пристапни за лица со физичка попреченост.

⁴¹ На пример, на 25 и 29 април, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ на митинзите во Кичево и Ѓорче Петров изјави дека „бракот е заедница, не меѓу родител еден и родител два, туку меѓу маж и жена“.

во јавниот сектор.⁴² Законот забранува започнување на јавни развојни проекти, вонредни буџетски исплати и процедури за вработувања со користење буџетски средства по распишувањето на изборите. Свеченото отворање на јавни проекти е забрането почнувајќи 20 дена пред почетокот на кампањата. И покрај овие прописи коишто имаат за цел да се спречи злоупотреба на административни ресурси пред изборите, НМИ на ОДИХР забележа дека неколку локални јавни инфраструктурни проекти беа објавени или свечено отворени од градоначалници, владини претставници и кандидати за пратеници во текот на периодот на кампањата.⁴³ Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) е одговорна за надгледување на усогласеноста со релевантните одредби (види *Финансирање на кампањата*). Дополнително, некои соговорници на МНМИ истакнаа дека голем број јавни постапки за вработување и набавки биле започнати непосредно пред да стапи на сила соодветната забрана.

Партиите на етничките Албанци беа истакнато видливи во кампањата. Покрај двајцата претседателски кандидати во првиот круг, осум политички партии на етнички Албанци учествуваа во парламентарната трка како дел од коалициите предводени од ДУИ и ВРЕДИ. ДУИ влезе во коалиција со други партии на етничките малцинства, вклучувајќи ги Бошњациите, Ромите и Турците. Една партија на Албанците, *Европско граѓанско движење*, учествуваше независно. Една политичка партија, АВАЈА, којашто се фокусира на застапување на Ромите, регистрираше кандидатски листи во четири изборни единици. Пораките на кампањата главно беа презентирани на македонски и на албански јазик, а во некои случаи беа користени босански, ромски, српски, турски и влашки јазик.⁴⁴ Претставниците на неколку партии на етничките малцинства ја известиле НМИ на ОДИХР дека распределбата на државните средства за кампања според формулата заснована на застапеноста на партиите во собрание ја попречило нивната способност да водат кампања на рамноправна основа.

Кампањата на социјалните мрежи не е регулирана. НМИ на ОДИХР ги следеше онлајн активностите на лидерите на најголемите партии коишто учествуваа на парламентарните избори, како и на сите претседателски кандидати.⁴⁵ Со најголемиот дел од пораките во кампањата кандидатите и програмите се промовираа со неутрален тон, со тоа што тонот почна да станува сè понегативен од официјалниот почеток на парламентарната кампања и остана таков меѓу двата

⁴² На 6 мај, МВР извести дека во општина Чашка биле уапсени две лица под обвинение за купување гласови. Во периодот на кампањата, ДНИ на НМИ на ОДИХР известија дека слушнале наводи за купување гласови и притисок врз гласачи од општините Битола, Чаир, Делчево, Ѓорче Петров, Гостивар, Лозово, Карбинци, Кочани, Куманово, Неготино, Штип, Шуто Оризари, Тетово и Веница во врска со повеќето големи политички партии, вклучувајќи ги ДУИ, СДСМ, ВРЕДИ и ВМРО-ДПМНЕ.

⁴³ Помеѓу распишувањето на изборите и денот на изборите на 24 април, НМИ на ОДИХР забележа девет случаи на инфраструктурни проекти иницирани или свечено отворени од градоначалници или министри. Другите примери од периодот меѓу двата изборни дена вклучуваат: на 25 април, градоначалникот на ВМРО-ДПМНЕ на Кисела Вода најави реконструкција на делови од неколку улици. На 26 април, градоначалникот на скопската населба Петровец, член на ВМРО-ДПМНЕ и некои пратеници, извршија проверка на реконструкцијата на една улица. Истиот ден градоначалникот на Скопје и кандидат на Нова алтернатива најави нови зелени површини. На 26, 28 и 30 април, градоначалникот на општина Аеродром во Скопје и потпретседател на ВМРО-ДПМНЕ, во различни прилики и со присуство на истакнати членови на ВМРО-ДПМНЕ, најавуваше почеток на проекти за реконструкција и градба. На 29 април, претставници на скопската општина Карпош објавиле завршување на реконструкцијата на пат. Видете го ставот 5.4 од [Копенхашкиот документ на ОБСЕ](#) од 1990 година кој бара „јасна поделба меѓу државата и политичките партии“.

⁴⁴ На пример, заедно со македонскиот јазик, Српската партија на Македонија објавуваше пораки на интернет на српски јазик; Партијата-Движење на Турците, којашто е дел од коалицијата предводена од СДСМ, Демократската партија на Турците и претседателскиот кандидат поддржан од ДУИ споделуваа пораки од кампањата на турски јазик; Бошњачкиот демократски сојуз водеше кампања на босански јазик; партијата Сојуз на Ромите и АВАЈА водеа кампања на ромски јазик; а Партијата на Власите од Македонија, којашто е дел од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, споделуваше пораки од кампањата на влашки јазик.

⁴⁵ НМИ на ОДИХР ги набљудуваше профилите на Фејсбук на претседателските кандидати, политичките партии и нивните лидери почнувајќи од 21 март.

изборни дена.⁴⁶ Содржините на кампањите вклучуваа видеа, фотографии, описи на средби и говори. Помеѓу 21 март и 8 мај, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ имаше највисоко ниво на онлајн ангажман (753.082 интеракции), следен од претседателскиот кандидат поддржан од ВРЕДИ (300.467 интеракции) и претседателскиот кандидат поддржан од СДСМ (283.002 интеракции).

Иако голем број кандидати истакнуваа наводи за дезинформации како дел од тактиката во рамките на нивната кампања, тоа главно беа наводи за кандидати коишто погрешно ги претставуваат нивните достигнувања или поддршка, а не тврдења дека се присутни дезинформации коишто се насочени кон клучните изборни процеси како што е информирањето на гласачите.⁴⁷ Немаше организирани државни активности за идентификување и справување со дезинформациите или манипулативните содржини во текот на предизборниот период.

Финансирање на кампањата

Севкупно, недостатоците и недоследностите во правната рамка, ограничените финансиски и човечки ресурси за надзорните органи, ограничената размена на информации меѓу овие институции, како и тесното толкување на законот од страна на релевантните институции ја намалија ефикасноста на надзорот врз финансирањето на кампањата. Клучните чинители на изборите, вклучувајќи ги и надзорните институции, немаа целосна доверба во ефективностата на следењето на финансирањето на кампањата и отчетноста во поглед на злоупотребата на административните ресурси во кампањата.

Политичките партии коишто добија најмалку еден процент од гласовите на претходните парламентарни или локални избори се подобни за јавно финансирање, коешто може да се користи и за парламентарни и претседателски кампањи, без какви било законски утврдени ограничувања.⁴⁸ И покрај тоа што нема директно јавно финансирање коешто се распределува за изборни кампањи, државата директно им плаќа надомест на медиумите коишто се регистрирани во ДИК за платено политичко рекламирање. Формулата за ваквите надоместоци ги фаворизира најголемите владејачки и опозициски коалиции во собранието, ставајќи ги во неповолна положба малите и вонпарламентарните партии, што е недоследно со принципот за еднакви можности за спроведување кампања и на заложите на ОБСЕ.⁴⁹

⁴⁶ На пример, на 9 април, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ изјави: „Целата кампања на Пендаровски се состои од балкански мачо изјави со евтини примитивни навреди кон убава жена“, мислејќи на кандидатката на опозицијата. На 21 април, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ ја обвини владата и властите, вклучително и ДИК, дека планираат да манипулираат со гласовите на претстојните избори. На 26 април, во објава на Фејсбук профилот на СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ беше обвинета дека „игра опасна игра“ со етничките тензии што може да ја вратат земјата „во грдото минато“.

⁴⁷ На пример, во еден случај со голема видливост, на 2 април, новинар објави акциски план на ВМРО-ДПМНЕ којшто наводно вклучувал креирање лажни анкети. ВМРО-ДПМНЕ реагираше наведувајќи дека предметниот акциски план е фалсификат од нивните политички противници.

⁴⁸ Во 2023 година, вкупното државно финансирање доделено за парламентарните партии изнесуваше приближно 6,5 милиони евра.

⁴⁹ Средствата што ДИК ги издвои за оваа намена изнесуваа околу 3,6 милиони евра за парламентарните избори. Од овој износ, 45 проценти беа поделени меѓу коалициите предводени од СДСМ и ДУИ; уште 45 проценти меѓу коалициите предводени од ВМРО-ДПМНЕ и ВРЕДИ; 7 проценти меѓу *Левица* и коалицијата предводена од ГРОМ, а 3 проценти беа поделени меѓу преостанатите 11 кандидатски листи коишто не се застапени во парламентот во заминување. За секој од двајцата претседателски кандидати во вториот круг беа ставени на располагање 45 проценти од дополнително распределената сума од 1,8 милиони евра. Ставот 7.6 од [Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година](#) ги обврзува земјите-учеснички да ги обезбедат „политичките партии и организации со потребните правни гаранции за да им овозможат да се натпреваруваат едни со други врз основа на еднаков третман пред законот“. Видете го и додатокот, членови 1 и 8 од [Препораката Rec\(2003\)4](#) на Комитетот на министри до земјите-членки за заедничките правила против корупцијата при финансирањето на политичките партии и изборните кампањи. Видете го и Кодексот за добра практика во областа на политичките партии, став 163 на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2009 година.

Парламентарната кампања може да се финансира и преку парични донации, донации во натура и заеми. Физичките лица можат да донираат до 3.000 евра, додека правните лица можат да придонесат до 30.000 евра по кампања.⁵⁰ Донациите можат да се прават дури и по објавувањето на конечните резултати, практика за која некои соговорници на МНМИ, вклучувајќи ги и оние од надзорните институции, смета дека го зголемува потенцијалот за клиентелизам. За овие избори, финансирањето што го пријавија учесниците на парламентарните избори како финансирање добиено од донации беше значително помало од средствата коишто се распределени за надоместување на платеното политичко рекламирање од страна на државата.⁵¹ Според законот, ограничувањето на трошоците е утврдено на 110 денари по избори, по регистриран избирач во изборна единица.⁵² Финансирањето на кампањата од трети лица и платеното политичко рекламирање на платформите за социјално вмрежување не се експлицитно регулирани.⁵³

Од учесниците и на парламентарните и на претседателските избори се бара да состават три преодни извештаи за финансирањето на кампањата, два пред изборите и третиот по изборите. И покрај претходните препораки на ОДИХР, овие извештаи не можат да се поднесуваат електронски и не се подложни на ревизија. Сите извештаи од учесниците на изборите мора да се испратат и до ДЗР, ДКСК и ДИК, коишто се обврзани да ги објават извештаите на нивните веб-страници. Финалниот финансиски извештај мора да се достави до ДЗР во рок од 60 дена по објавувањето на резултатите од изборите, а ревизијата треба да биде завршена во рок од дополнителни 60 дена. Некои учесници на парламентарните избори не ги доставија своите преодни извештаи навремено или во потребниот формат.⁵⁴ Во согласност со законските измени од март 2024 година, веќе нема обврска за вклучување информации за трошоците на кампањата во преодните извештаи, туку треба да се опфатат само придонесите. Покрај тоа, во упатствата дадени од Министерството за финансии за преодно и финално финансиско известување беа исклучени барањата за информации коишто се важни за финансиски надзор, што доведе до тоа

⁵⁰ Забранети се донации од странски или анонимни извори, општински власти, државни компании, верски и добротворни организации и од медиуми.

⁵¹ Пријавените донации од физички и правни лица изнесуваа 659.077 евра; од овој износ, 87 проценти отпаѓаат на коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ.

⁵² Едно евро изнесува 61 денари (македонски денари). Севкупниот лимит на трошоците за парламентарната кампања е утврден на приближно 3,2 милиони евра, распределени по изборни единици врз основа на бројот на гласачи.

⁵³ Според [Meta Ad Library](#), во периодот од 18 април до 4 мај, кандидатските листи, партиите што ги поддржуваат и нивните водечки поединци потрошиле вкупно 100.951 евра за рекламирање, при што коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ потрошила 44.485 евра, а коалицијата предводена од СДСМ потрошила 25.014 евра. Истовремено, двајцата претседателски кандидати во вториот круг од кампањата директно направиле вкупни трошоци за рекламирање од приближно 12.035 евра. Од овој трошок, кандидатот за претседател поддржан од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ реализирал 7.871 евро, додека кандидатот поддржан од коалицијата преводена од СДСМ реализирал 4.164 евра.

⁵⁴ Само 10 од 17-те учесници на парламентарните избори ги поднесоа своите први преодни извештаи во согласност со законските одредби. ДКСК не поведе ниту една постапка против оние коишто ги прекршиле правилата за поднесување. На денот пред изборите, двајцата претседателски кандидати во вториот круг, исто така ги поднесоа своите преодни извештаи: еден не пријавил донации во извештајниот период. Од вкупно 34 извештаи што требаше да се достават во парламентарната трка, само 22 беа навремено поднесени. Девет извештаи не содржеле информации за донации, а во 1 била пријавена донација од незаконски извор. Само пет извештаи опфатиле информации за префрлени средства од редовните сметки на политичките партии. ДЗР, ДИК и ДКСК ги објавија првите извештаи на интернет следниот ден по поднесувањето, додека вторите извештаи беа објавени веднаш од ДКСК.

политичките партии да поднесуваат неуниформни или нецелосни преодни извештаи и со што се намали транспарентноста и отчетноста.⁵⁵

ДКСК може да иницира истраги за наводни прекршувања на правилата за финансирање на кампањата или по службена должност, вклучувајќи и врз основа на неофицијални извештаи, или по прием на формална пријава, при што мора да донесе решение во рок од пет дена. Од распишувањето на изборите, ДКСК поведе 42 предмети врз основа на неофицијални пријави и 3 предмети по службена должност, применувајќи општ рок од 60 дена, наместо законски утврдените пет дена коишто беа применети само во случајот на еден формален приговор.⁵⁶ Поради финансиски ограничувања и за разлика од претходните избори, ДКСК не распореди теренски набљудувачи за да ја идентификуваат потенцијалната злоупотреба на административните ресурси и трошењето во рамките на кампањата, ниту пак ги проверуваше банкарските сметки на учесниците на изборите за време на кампањата, на тој начин пропуштајќи да направи вкрстена проверка на пријавените трошоци за кампањата со реалното трошење.⁵⁷

Во целина, недостатоците во законската рамка, ограничените финансиски и човечки ресурси на надзорните органи, ограничената размена на информации меѓу овие институции, како и тесното толкување на законот од страна на релевантните институции ја намалија ефективностa на надзорот врз финансирањето на кампањата. Клучните чинители на изборите, вклучувајќи ги и оние од надзорните институции, немаа целосна доверба во ефективностa на следењето на финансирањето на кампањата и отчетноста во однос на злоупотребата на административните ресурси во кампањата.

Медиуми

Медиумскиот пејзаж е разновиден, со 40 телевизиски и 58 радио станици, 22 печатени медиуми и преку 200 онлајн портали. Иако телевизијата е главниот извор на информации, онлајн порталите имаат сè позначајно влијание врз медиумската средина, особено за време на изборите. И додека опкружувањето генерално е погодно за слободата на медиумите, квалитетот на новинарството е под негативно влијание од политичката фрагментација и етничките поделби, интензивната конкуренција меѓу бројните медиуми на ограничен пазар и неповолните услови за работа на новинарите. Со измените на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клеветата од ноември 2022 година, како и со измените на Кривичниот законик од февруари 2023 година, се воведоа дополнителни заштитни мерки за новинарите. Сепак, онлајн нападите, вклучувајќи ги и

⁵⁵ Според упатството на Министерството за финансии, преодниот извештај не мора да вклучува информации за придонеси во натура, заеми и средства пренесени од политички партии. Во ставот 261 од [Заедничките насоки на ОДИХР и на Венецијанската комисија за регулативите за политички партии](#) од 2020 година се наведува дека е добра практика да се бараат извештаи коишто на надзорните органи и на јавноста им обезбедуваат прелиминарни информации за приходите и трошоците од кампањите неколку дена пред денот на изборите. Во ставот 258 се наведува дека дигитализирањето на информациите и нивното доставување до регулаторното тело во формат којшто лесно може да се пребарува и повторно да се употребува може да го олесни надзорот.

⁵⁶ Наголемиот дел од случаите се однесуваа на прекршување на одредбите коишто забрануваат нови инвестиции и вработувања, како и јавна промоција на проекти финансирани од државата по распишувањето на изборите. Во девет од овие случаи не беше испочитувано дури ни општото правило за 90 дена, а одлуките за овие случаи се уште не беа донесени до денот на изборите.

⁵⁷ ДКСК објави оглас за аналитичари на извештаите за финансирање на кампањата само два дена пред почетокот на парламентарната кампања, околу два месеци по распишувањето на изборите.

оние врз жените, и изолираните инциденти на физички напади врз новинари остануваат причина за загриженост.⁵⁸

Со измените на Законот за медиуми и на Законот за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги во март 2024 година се проширија јавните субвенции со цел да се вклучат и печатените медиуми и се укина забраната за рекламирање финансирано од државата на приватни медиуми за кампањи од јавен интерес. Иако наведената цел на промените беше да се поддржи одржливоста на медиумите, голем број соговорници на МНМИ ги критикуваа овие промени бидејќи веројатно ќе го зголемат политичкото влијание врз медиумите. Многу соговорници ја истакнаа потребата од понатамошни реформи во медиумскиот сектор за цели на подобрување на одржливоста на медиумите, регулирање на онлајн медиумите и понатамошно усогласување на правната рамка со правото на ЕУ во однос на зајакнувањето на независноста и капацитетот на регулаторот на медиумите и јавниот радиодифузен сервис.

Изборниот законик бара од сите медиуми, вклучувајќи ги и онлајн порталите за вести, да обезбедуваат правично и избалансирано покривање на изборите. Јавниот радиодифузен сервис е обврзан да емитува бесплатна политичка промоција, додека другите видови медиуми имаат право да нудат платено политичко рекламирање. Многу соговорници на МНМИ го критикуваа фактот дека државата плаќа директно за целото медиумско покривање, што тие го сметаат за вкоренување на зависност на медиумите од државни средства. Многу соговорници на МНМИ тврдеа дека значителен број портали за вести коишто се регистрирани за рекламирање во рамките на кампањата биле создадени непосредно пред изборите со цел да добиваат државни средства за време на изборните кампањи и, во некои случаи, да ги канализираат овие средства кон политичките партии.⁵⁹

Јавниот радиодифузен сервис Македонска радио и телевизија (*MPT*) речиси целосно се финансира од државниот буџет. Нејзиното покривање со вести подлежи на строги прописи за време на периодот на кампања.⁶⁰ Обврската за придржување до строгите распределби на време ја ограничува уредувачката слобода и им обезбедува несразмерно повеќе време на поголемите партии, и покрај претходните препораки на ОДИХР.

Агенцијата за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги (ААВМУ) е одговорна за надзор на усогласеноста со прописите што се применуваат на медиумите. Во текот на периодот на кампањата и за претседателските и за парламентарните избори, таа доставуваше периодични

⁵⁸ Според Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ), во 2024 година, новинар бил физички нападнат и повреден при интервју во Кичево, а подоцна бил уапсен по физички инцидент. Новинарот потоа бил ослободен, но се соочува со кривична пријава. Многу соговорници на МНМИ пријавија редовни напади на интернет, со зголемен број случаи против новинарки. Честопати, овие случаи не се пријавуваат или не се гонат. Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ) не извести за какви било дополнителни инциденти меѓу двата изборни дена. На 24 април, наводно, една новинарка се соочила со опструкции при вршењето на нејзината професионална должност во избирачко место во Скопје.

⁵⁹ Сите заинтересирани приватни медиуми мораа да ги објават своите ценовници за платено политичко рекламирање, додека онлајн порталите дополнително требаше да се регистрираат во ДИК. За претседателските и парламентарните избори во ДИК се регистрираа 39 ТВ станици, 37 радио станици, 11 печатени медиуми и 251 интернет портал. Државното јавно обвинителство ја информираше НМИ на ОДИХР дека претходните истраги за легитимноста на некои интернет портали коишто учествуваат во изборни кампањи биле прекинати, бидејќи не можеле да се утврдат елементи на незаконски активности.

⁶⁰ Според законот, јавниот радиодифузен сервис е должен на учесниците на изборите да им посвети 70 проценти од покривањето со вести на *MPT 1* и *2*. Агенцијата за аудио и аудио-визуелни медиумски услуги (ААВМУ) одвои 30 проценти од комбинираното време за претседателскиот кандидат и пратеничките листи предводени од СДСМ и ДУИ. Дополнителни 30 проценти добија претседателскиот кандидат и пратеничките листи предводени од ВМРО-ДПМНЕ, ВРЕДИ, *Левица* и ГРОМ, а 10 проценти беа поделени меѓу сите други учесници на парламентарните избори. ААВМУ одвои по три часа за медиумско претставување на Собранискиот канал за сите учесници на парламентарните избори коишто се застапени во собранието и по еден час за медиумско претставување за учесниците коишто не се застапени во собранието..

извештаи до ДИК врз основа на мониторинг на медиумите, а наодите ги објавуваше и на интернет.⁶¹ Усвои неколку упатства во врска со изборите, вклучувајќи и во однос на прописите за изборен молк во медиумите и за распределбата на времето за емитување меѓу кандидатите, и го измени последното меѓу двата изборни круга.⁶² ААВМУ поведе прекршочна постапка против *Клан Македонија* за прекршување на изборниот молк и неприспособување на емисиите со вести за лицата со попреченост и против *ТВ Алфа* за пречекорување на законските ограничувања за платено политичко рекламирање. Радиодифузерите беа казнети и се чекаат нивните жалби. Иако онлајн медиумите во голема мера се нерегулирани, формирано е координативно тело коешто е составено од претставници на ААВМУ и ГО за да се регистрираат и да се објавуваат поврзаните известувања, но ова тело нема овластувања за спроведување. ААВМУ подготви и доброволен кодекс на однесување во онлајн сферата.⁶³

Резултатите од мониторингот на медиумите на НМИ на ОДИХР покажуваат дека покривањето со вести во врска со изборите во радиодифузните медиуми беше генерално избалансирано и неутрално по тон.⁶⁴ Јавниот радиодифузен сервис *MPT* обезбеди покривање на сите учесници на парламентарните избори во согласност со законските одредби со кои се воспоставува рамка за доделување време на политичките партии на изборите, со што се привилегираат оние коишто веќе имаат мандати во собранието. Радиодифузерите се фокусираа на големите партии и коалиции, при што, во целина, СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ и ВРЕДИ беа најмногу покривани во ударните термини. Коалициите предводени од СДСМ и од ВМРО-ДПМНЕ доминираа кај приватните радиодифузери (по 24 и 27 проценти од покривањето), и двете главно со неутрален тон. Додека *Алсам-М* и *Телма* обезбедија поизбалансирано покривање од другите набљудувани радиодифузери (помеѓу 15 и 23 проценти од покривањето на двата канали им беше обезбедено на двете коалиции поддржани од најголемите четири партии во собранието), *Канал 5* првенствено се фокусираше на СДСМ и на ВМРО-ДПМНЕ (28 проценти и 34 проценти соодветно), во голема мера со неутрален тон. Од онлајн порталите за вести, *Kurir.mk* посвети 74 проценти од своето покривање на кандидатот поддржан од ВМРО-ДПМНЕ, а *Tetovasot.com* посвети 68 проценти на кандидатот на ДУИ, и двата главно со позитивен тон.

Медиумите обезбедија опширно покривање на парламентарната и на претседателската кампања. Имаше неколку телевизиски дебати во кои учествуваа кандидати од големите коалиции на парламентарните избори, како и три дебати меѓу двајцата кандидати во вториот круг од претседателските избори, што им даде можност на гласачите да направат информиран избор. Додека повеќето радиодифузери одвоија подеднакво време за двајцата претседателски кандидати во вториот круг, приватниот радиодифузер *ТВ Алфа* посвети најголем дел од покривањето на кандидатот поддржан од ВМРО-ДПМНЕ (68 проценти). Онлајн порталите за

⁶¹ ААВМУ ја отфрли изјавата емитувана на *ТВ Алфа* во која се тврди дека ААВМУ се меша во уредувачката политика на радиодифузерот со тоа што пропишува еднакво покривање на сите учесници на изборите.

⁶² На 25 април, ААВМУ ги измени своите упатства за радиодифузерите, коишто предвидуваат дека пристапот до медиумите којшто им се обезбедува на претседателските кандидати и на кандидатите за пратеници, вклучувајќи го и претставувањето на јавни и приватни канали, се распределува во согласност со поддршката на нивните политички партии. Според изменетите упатства, 9,5-те минути на час за парламентарните избори коишто се финансираат од буџетот се распределуваат на следниов начин: четири минути за коалициите предводени од СДСМ и ДУИ, четири минути за коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ и ВРЕДИ, една минута за *Левица* и за коалицијата предводена од ГРОМ и 30 секунди за учесниците на изборите коишто не се застапени во собранието. Во вториот круг од претседателските избори дополнителни 8 минути на час требаше да се поделат помеѓу двајцата кандидати (најмногу 4 минути по кандидат)

⁶³ ААВМУ ја информираше НМИ на ОДИХР дека, пред почетокот на периодот на кампањата, три политички партии и 22 медиуми се обврзаа дека ќе се придржуваат до [Кодексот на однесување](#).

⁶⁴ Мониторингот на НМИ на ОДИХР ги вклучува јавните радиодифузери *MPT 1* и *MPT 2* (на албански јазик), приватните радиодифузери *Сител*, *Канал 5*, *Алсам-М* (на албански), *ТВ Алфа* и *Телма*, како и онлајн порталите *kurir.mk*, *plusinfo.mk*, заедно со *tetotavsot.com* и *lajmpress.org* (на албански јазик). На 1-ви април го започна своето квантитативно и квалитативно следење на покривањето на изборите во ударните термини.

вести *Kurir.mk* и *Tetovasot.com* се фокусираа на кандидатите поддржани од ВМРО-ДПМНЕ (64 проценти) и ДУИ (47 проценти), соодветно, додека *Lajmpress.org* најопширно го покриваше кандидатот поддржан од ВРЕДИ (40 проценти), главно со позитивен тон. *Plusinfo.mk* беше поизбалансиран и понеутрален по тон при известувањето за вториот круг од претседателските избори.

Некои од законските измени воведени во март 2024 година вклучија промени насочени кон подобрување на пристапноста на вестите за изборите за лицата со попреченост. Радиодифузерите беа обврзани да приспособат едно издание на нивните емисии со вести и една содржина поврзана со изборите дневно за да им излезат пресрет на потребите на лицата со сензорни нарушувања. Она што е позитивно е дека, во согласност со законот, националните јавни и приватни радиодифузери коишто беа набљудувани од НМИ на ОДИХР надополнуваа делови од нивните содржини во ударен термин со титлови или со знаковен јазик во текот на целата изборна кампања.⁶⁵

Решавање на изборни спорови

Прописите во однос на механизмите за решавање на изборни спорови се воспоставени, но некои претходни препораки на ОДИХР, вклучувајќи ги и оние поврзани со ограниченото право на приговор и рестриктивните рокови, остануваат нерешени. ДИК има мандат да одлучува по повеќето приговори, а нејзините одлуки можат да се обжалат кај Управниот суд. Роковите за поднесување и разгледување на приговорите се премногу кратки, што е во спротивност со меѓународната добра практика, и се чини дека се недоволни за подготовка на соодветни поднесоци и задонесување одлуки.⁶⁶ Регулативата за решавање на изборни спорови содржи бројни нејаснотии и празнини, вклучувајќи и во однос на спротивставените рокови и паралелните инстанци за поднесување.⁶⁷ Спротивно на претходните препораки на ОДИХР и меѓународната добра практика, законското право на гласачите да поднесуваат приговори останува ограничено на случаите поврзани со избирачките списоци и нивните индивидуални избирачки права. Правото да се оспоруваат изборните резултати е ограничено на претставниците на лицата коишто се потпишале во знак на поддршка за кандидатите.⁶⁸ Покрај тоа, пред вториот изборен ден, ДИК сè уште ги немаше усогласено своите упатства за решавање на изборни спорови со неодамнешните измени во Изборниот законик.⁶⁹

⁶⁵ Освен *Клан Македонија*, сите радиодифузери соодветно приспособија делови од нивната содржина на периодот на кампањата. Меѓутоа, *MPT 2* не обезбеди знаковен јазик на албански јазик. На веб-страницата на ААВМУ беше објавен список на достапни програми.

⁶⁶ Според закон, ДИК треба да ги решава приговорите за регистрација на гласачите во рок од 2-4 часа и да постапи по приговорите поврзани со изборните кампањи и оспорувањето на изборните резултати во рок од 72 часа. Управниот суд одлучува по жалбите во рок од 24-48 часа. Во ставот 95 од Објаснувачкиот извештај за [Кодексот за добра практика во изборните прашања](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа е наведено дека „временските ограничувања мора [...] да бидат доволно долги за да се овозможи жалба, за да се гарантира остварувањето на правата на одбрана и да се донесе одлука. Се чини дека е разумно да се утврди рок од три до пет дена во прв степен (и за поднесување жалби и за донесување одлуки).“

⁶⁷ Предвидено е доставување паралелни поднесоци до подрачните канцеларии на ДИК, ОИК и ДИК. Во членовите 50-а, 148, 149 и 151 се пропишуваат различни рокови за решавање на идентични прашања. Постапките и барателите во членот 151 не се прецизирани, а овој член пропишува различни рокови во однос на постапките од член 148, иако нивните опфати барем делумно се преклопуваат, видете исто така член 69-а во врска со членовите 73 и 179-б (1). Видете го ставот II.3.3. од Кодексот за добра практика во изборните прашања на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2002 година.

⁶⁸ Во еден случај меѓу двата изборни дена, Управниот суд утврди дека претседателскиот кандидат е легитимен барател во таков спор. Став II.3.3(f) од [Кодексот за добра практика во изборните прашања](#) на Венецијанската комисија на Советот на Европа од 2002 година препорачува дека „[сите] кандидати и сите гласачи коишто се регистрирани во односната изборна единица мора да имаат право на жалба. Може да се наметне разумен кворум за жалби на избирачите во однос на резултатите од изборите“.

⁶⁹ Видете го Упатството на ДИК за начинот и постапката за решавање на приговорите во надлежност на ДИК. На пример, упатството го наведува Уставниот суд како соодветна инстанца за жалбите на гласачите.

ДИК извести дека не добила приговори пред првиот круг од претседателските избори. На првиот изборен ден, ДИК пријави дека примила 362 приговори, при што сите се однесувале на правото на гласање. ДИК не обезбеди ефикасен правен лек за приговорите поднесени на денот на изборите, при што приближно половина од приговорите поднесени на денот на изборниот ден на 24 април останаа нерешени до затворањето на гласачките места.⁷⁰ Дополнително, не беше дадено никакво образложение за поголемиот дел од одлуките по приговори донесени од ДИК коишто ѝ беа достапни за разгледување на НМИ на ОДИХР, а многу одлуки содржеа различни недостатоци, со што се поткопува ефективностата на правниот лек. Помеѓу двата изборни дена, до ДИК пристигнаа дополнителни 245 приговори за регистрација на гласачите. Од 610-те приговори за регистрација на избирачи што ги прими ДИК во периодот од 24 април до 8 мај, за помалку од 50 проценти (274) беше донесена одлука до денот на изборите на 8 мај (168 беа одобрени, 106 беа одбиени), а само 39 од нив беа разгледани на јавна седница. Поднесувањето на таквите поднесоци продолжи меѓу двата изборни дена, при што најмалку 25 проценти останаа нерешени пред вториот изборен ден. Одбивањето од страна на ДИК на приговорот на еден кандидат во кој имаше наводи за изборен фалсификат на едно избирачко место во општина Липково беше отфрлено од Управниот суд, бидејќи судот утврди дека ДИК не извршила сеопфатно испитање на изборните материјали.

Управниот суд разгледа две жалби поврзани со запишување на избирачи и четири со запишување на листи на кандидати за парламентарните избори од страна на ДИК. Жалбите за запишување на избирачите беа усвоени, а оние за запишување на кандидатите беа одбиени како неосновани, бидејќи Судот оцени дека подносителите на барањето не успеале убедливо да покажат дека со оспорените одлуки на ДИК се повредени нивните права или законот.⁷¹ Судот ја усвои и одлуката на ДКСК за прекршување на забраната за вработување пред денот на првиот изборен круг, по два круга на ревизија.⁷² Управниот суд генерално ги испочитува кратките рокови, но во двата предмети неговиот пристап во поглед на постапката не беше конзистентен.⁷³ Исто така, спротивно на законските одредби, не ги објави своите одлуки за запишување на гласачите на денот на изборите и не одржа јавни седници за овие предмети и покрај тоа што според законот имаше обврска да го направи тоа. Судот одлучуваше за споровите поврзани со изборите во совети од тројца судии, иако законот предвидува совети од пет судии за такви предмети.

Основниот суд во Тетово постапи по две барања за регистрација на раководство на партија од двете фракции на Алијансата за Албанците; одлука беше донесена по изземање на тројца судии,

⁷⁰ НМИ на ОДИХР успеа да добие 72 одлуки, при што во сите нив Врховниот суд беше го наведен како апелациона инстанца, кој, според законот, нема надлежност да ги разгледува одлуките на ДИК. Сите одлуки, освен четири, беа без образложение, додека во 17 од 33-те отфрлени одлуки беше наведено упатство на ДИК од 2018 година поврзано со референдуми, што не е применливо на претседателските избори. Во ставот 5.11 од [Копенхашкиот документ на ОБСЕ од 1990 година](#) е наведено дека „административните одлуки против одредено лице мора да бидат целосно оправдани и по правило мора да ги наведуваат вообичаените достапни правни лекови“.

⁷¹ *Работничката партија* поднесени две жалби против одлуките на ДИК, коишто содржеа наводи за премногу рестриктивни правила за регистрација што довеле до отфрлање на нивните кандидатски листи во пет изборни единици. *Нова алтернатива* поднесе жалба со тврдење дека ДИК ги отфрлила нивните кандидатски листи на формалистичка основа. Дополнително, *Десна* поднесе жалба на одлуката на ДИК со која се одбива регистрацијата на кандидатите на партијата поради отсуство на некои документи во нивното барање.

⁷² Оваа одлука беше разгледана од страна на Вишиот управен суд којшто ја одби жалбата како неоснована.

⁷³ Иако двата приговори во врска со регистрацијата на гласачите беа слични, во едната одлука се бараше ДИК да го разгледа статусот на барателот, додека во другата беше наложена регистрација на гласачот. Според Законот за управни спорови, Управниот суд може да отстапи некои предмети за одлучување во прв степен. Во жалбата на одлуката на ДКСК, Судот побара ново разгледување во прв степен. Во жалбата на одлуката на ДКСК, Судот побара ново разгледување во прв степен поради прекршувања на постапката и ја усвои одлуката на втора ревизија, сметајќи дека е постапено по прекршувањата.

наводно поради политички притисок.⁷⁴ Уставниот суд прими две претставки: една со која се оспоруваа упатствата на ААВМУ за распределба на времето во медиумите меѓу претседателските кандидати, а друга со која се доведува во прашање уставноста на Изборниот законик во однос на условите за спроведување кампања од кандидатите предложени од групи избирачи, без припадност на политички партии, за кои жалителите тврдеа дека се дискриминаторски. Уставниот суд не ги разгледа претставките навремено; едната беше разгледана и отфрлена откако веќе беа спроведени оспорените одредби, додека втората остана нерешена пред изборниот ден на 8 мај, што Судот го припиша на отсуството на забрзани рокови за уставна ревизија.⁷⁵

Голем број соговорници на МНМИ изразија сомневања за правичноста на одлучувањето на нивните жалби поврзани со изборите, наведувајќи го потенцијалот за политичко влијание, можните прекини во меѓуагенциската соработка, заостанатите нерешени спорови, како и согледаниот потенцијал за корупција во правосудството и органите за спроведување на законот.⁷⁶

Набљудување на изборите

Изборниот законик дозволува граѓанско и меѓународно набљудување, а на пријавените кандидати им дава право да назначат овластени претставници да го следат целиот изборен процес и сите нивоа на изборната администрација, на тој начин придонесувајќи за транспарентноста. ДИК акредитираше 2 граѓански и 6 меѓународни набљудувачки групи пред парламентарните избори, заедно со дополнителните 383 граѓани и 241 меѓународни набљудувачки организации акредитирани пред првиот круг од претседателските избори, со што вкупниот број се искачи на 1.303 граѓани и 771 меѓународни набљудувачи.⁷⁷ Иако во законската регулатива нема експлицитни одредби за уредување на важноста на акредитациите издадени пред претседателските избори за вториот круг, во пракса, ДИК даде толкување дека тие остануваат важечки до завршувањето на целиот изборен процес.

Активностите на граѓанските набљудувачи генерално беа минимални пред првиот круг на претседателските избори, како и помеѓу двата изборни дена. Повеќето соговорници на НМИ на ОДИХР го припишаа тоа на недостигот од финансии и на промената на ориентацијата на активностите. *ЦИВИЛ – Центар за слобода и Ромите за демократија* редовно обезбедува ажурирани информации за нивните набљудувања во текот на двата изборни дена. Претставниците на *ЦИВИЛ* ја известија НМИ на ОДИХР дека, во текот на периодот на

⁷⁴ Изземањата беа иницирани од една од фракциите поради наводен судир на интереси: едното беше мотивирано од наводна пристрасност, а другото од пријателство помеѓу починат член на семејството на судијата и лидерот на спротивната фракција. Дополнително, трет судија поднесе барање за самоизземање веднаш откако беше распореден на предметот. Соговорниците на МНМИ истакнаа дека сметаат дека изземањето на тројцата судии распоредени на случајот и неформалното повлекување на уште двајца судии од неговото решавање биле политички мотивирани. Судот го потврди Зијадин Села како лидер на Алијанса за Албанците.

⁷⁵ На 14 март 2024 година, група избирачи ја оспорија уставноста на Изборниот законик и неговите измени, тврдејќи дека тие не обезбедуваат еднаквост на кандидатите, со што независните кандидати се ставаат во неповолна позиција.

⁷⁶ [Проценката](#) на ризикот од корупција во судството на Северна Македонија од 2023 година направена од ОБСЕ во 2023 година го истакна падот на довербата во судството и органите за спроведување на законот, како и зголемување на ранливоста на корупција. Видете го и [соопштението](#) за прекин на соработката меѓу јавното обвинителство и ДКСК за гонење на случаи на корупција. Соговорниците на НМИ на ОДИХР од судството наведоа дека постои политичко мешање во решавањето спорови, главно поврзани со случаи на корупција од висок профил.

⁷⁷ Најмногу активности за набљудување спроведе здружението Разбуди се со 752 набљудувачи, *Ромите за демократија* со 298 набљудувачи и *ЦИВИЛ – Центар за слобода* со 100 набљудувачи на терен.

кампањата, биле предмет на непријателски вербални напади на социјалните мрежи во врска со нивните активности.

Ромите за демократија известиле дека на првиот изборен ден, двајца нивни набљудувачи добиле директни закани од партиски претставници на избирачки места во општина Струмица, додека други набљудувачи наводно биле попречувани во нивната работа од членови на ИО во општините Куманово, Кичево, Струмица, Шуто Оризари и Веница. Организацијата одржа демонстрации на 2 мај, барајќи дополнителна заштита за нејзините изборни набљудувачи. Како одговор на ваквата загриженост, ДИК апелирале до сите изборни претставници да го олеснат пристапот на набљудувачите во сите фази од изборниот процес, а Министерството за внатрешни работи (МВР) најавило засилено полициско присуство во некои области на денот на изборите на 8 мај.

Денот на изборите

Денот на изборите беше генерално мирен и спокоен.⁷⁸ Прописите за изборен молк главно се почитуваа, вклучувајќи и на медиумските платформи. Законот не содржи одредби за применливоста на прописите за изборен молк на социјалните мрежи. Мониторингот на НМИ на ОДИХР забележа дека неколку партиски лидери и кандидати објавиле пораки на интернет, повикувајќи ги граѓаните да го дадат својот глас на денот на изборите, понекогаш вклучувајќи и пораки од кампањата. ДИК објавиле дека излезноста на гласачите за парламентарната трка била 55,36 проценти, а за вториот круг од претседателските избори 47,48 проценти.⁷⁹

НМИ позитивно го оцени отворањето на гласачките места на 70 од 123 набљудувани избирачки места. Членовите на избирачките одбори (ИО) во голема мера беа запознаени со процедурите и ја одржуваа транспарентноста. Сепак, некои процедури не се следеа доследно: во 24 случаи, протоколите за отворање не беа завршени и потпишани пред да започне гласањето; во 10 случаи гласачките кутии не беа соодветно запечатени; а во 4 случаи серискиот број на заштитните пломби не беше евидентиран во дневникот. Членови на ИО, исто така, наидоа на потешкотии при конфигурирањето на уредите за биометриска идентификација на гласачите (УБИГ) во 11 случаи, иако повеќето избирачки места беа отворени со минимално доцнење од не повеќе од 15 минути.⁸⁰

Администрирањето на процесот на гласање беше позитивно оценето од набљудувачите на НМИ во 99 проценти од набљудуваните 1.340 избирачки места. Придонес кон позитивните оценки даде спроведувањето на важните процедурални заштитни мерки, како што се идентификација на гласачите, ставањето печат на гласачките ливчиња од страна на ИО и потпишување на избирачките списоци на 99 проценти од набљудуваните избирачки места. Сепак, законското барање ИО да ги информираат гласачите за процедурите за гласање, што е важно за да се намали бројот на неважечки гласачки ливчиња, не беше почитувано во приближно

⁷⁸ На 8 мај, јавното обвинителство и полицијата пријавиле изолирани инциденти поврзани со изборите, вклучувајќи и обид за влијание врз гласачите во Неготино и Кочани, коишто резултирале со отворање кривична постапка, додека наводи за купување гласови беа истражувани во Охрид, Крива Паланка и Маврово и Ростуше, при што последниот случај на крајот беше затворен како неоснован.

⁷⁹ Врз основа на првичните податоци за излезноста обезбедени од ДИК, просечната излезност во општините со етничко албанско мнозинство (според податоците [од пописот](#)) била 45 проценти за парламентарните избори и 24 проценти за претседателските. Во останатите општини заедно, излезноста на парламентарните избори била 59 проценти, а на претседателските 58 проценти.

⁸⁰ ДИК соопшти дека во три избирачки места во општините Кочани, Куманово и Охрид не можеле да се решат техничките проблеми со биометриските уреди, при што ДИК ги овластило ИО да го продолжат процесот на идентификација на гласачите без УБИГ.

41 процент од избирачките места.⁸¹ УБИГ беа функционални во речиси сите случаи, но во 24 проценти од набљудувањата, не секој гласач можеше успешно да се идентификува со скенирање на отпечатоци. Тајноста на гласањето генерално се почитуваше, иако во неколку пријавени случаи (19 набљудувања), распоредот на гласачкото место ја загрозуваше тајноста на гласот. Групно или семејно гласање беше забележано во 4 проценти од гласачките места (39 случаи). Иако не е спротивно на законот, во 4 проценти (41 случај) беше забележано дека лица коишто не се членови на ИО водеа евиденција за гласачите коишто гласале, што може да биде показател за притисок врз гласачите. Во 18 случаи гласачките кутии не беа соодветно запечатени.

Претставници на политичките партии или кандидати беа присутни на 86 проценти од избирачките места, што придонесе кон транспарентноста. Граѓански или меѓународни набљудувачи беа присутни во 7 проценти од набљудувањата. На повеќе од 99 проценти од избирачките места, сите присутни овластени лица имаа јасен увид во процесот, а речиси сите ИО целосно соработуваа со набљудувачите на МНМИ. Жените сочинуваа 49 проценти од членовите на ИО и 60 проценти од претседателите на избирачките места. Околу 46 проценти од набљудуваните избирачки места не обезбедија независен пристап за лицата со телесен инвалидитет, а распоредот беше несоодветен за таквите гласачи во 22 проценти од избирачките места. Речиси сите избирачки места имаа тактилен водич за гласање за гласачите со оштетен вид.

МНМИ даде негативна оценка за процесот на пребројување на гласовите во 16 од 106 набљудувани избирачки места поради процедурални грешки и пропусти во постапките. Набљудувачите го припишаа ова на недоволното разбирање на процедурите од страна на членовите на ИО, како и на напорите да се забрза процесот. Процедуралните грешки вклучуваа непочитување на пропишаниот редослед на постапките во 53 случаи, непребројување на бројот на гласачи коишто се потпишале во избирачкиот список во 24 случаи и непоништување на неискористените гласачки ливчиња пред отворањето на гласачките кутии во 28 случаи. Транспарентноста на процесот беше загрозувана во случаи кога присутните лица немаа јасен увид во процедурите во 10 случаи, кога претседателите на ИО не ги покажуваа сите гласачки ливчиња за време на пребројувањето во 35 случаи, или ги покажуваа на таков начин што ознаките не беа видливи во 16 случаи. Набљудувачите на МНМИ од 26 пребројувања известуваа дека ИО имале потешкотии при пополнувањето на конечните записници, а на 19 избирачки места, членовите на ИО претходно ги потпишале записниците за резултатите, уште пред да се заврши со пребројувањето. Понатаму, во 14 случаи, на други лица освен на членовите на ИО им било дозволено да учествуваат во пребројувањето.

Сумирањето на резултатите беше позитивно оценето од набљудувачите на МНМИ како ефикасно и непречено во 64 од 66-те набљудувани ОИК. Сепак, и покрај дополнителната обука за пополнување на записниците за резултати пред денот на изборите, во 49 случаи беа забележани бројни грешки и несовпаѓања, пред се аритметички грешки коишто треба да се коригираат пред сумирањето. Набљудувачите на МНМИ забележаа дека во 24 случаи, ИО ги пополниле записниците за резултатите во просториите на ОИК непосредно пред да ги достават за сумирање. Во 9 случаи, несоодветните простории на ОИК, главно поради недоволниот простор за сместување на сите ИО коишто чекаа да се обработат нивните материјали, доведоа до пренатрупаност и ја попречуваа транспарентноста. ДИК континуирано објавуваше делумни резултати од избирачките места на интернет и одржа две прес-конференции вечерта по изборите на кои ги објави прелиминарните резултати за вториот круг од претседателските избори и за парламентарните избори.

⁸¹ На парламентарните избори, вкупниот број на неважечки ливчиња остана споредлив со првиот круг на претседателските избори и изнесуваше 2,7 проценти. Сепак, за вториот круг од претседателските избори, стапката на неважечки гласови се зголеми на 5,6 проценти.

На денот на изборите, ДИК прими околу 490 приговори поврзани со регистрација на гласачите.⁸² Од нив, 283 беа целосно решени до затворањето на гласачките места: 199 беа уважени, 68 беа одбиени, а 16 беа квалификувани како неважечки; 195 приговори останаа нерешени.⁸³ ДИК не објави ниту една од одлуките за разгледуваните прашања, што влијаеше врз транспарентноста. Генерално, при постапувањето по приговорите поврзани со денот на изборите не беше обезбеден пристап до ефективни правни лекови.

*Англиската верзија на овој извештај е единствениот официјален документ.
Достапен е неофицијален превод на македонски и на албански јазик.*

⁸² Најголемиот дел од приговорите се поднесени во општините Чаир, Гостивар, Кичево, Липково, Ново Село, Струмица, Тетово, Велес и Желино.

⁸³ Од 195 приговори коишто останаа нерешени до затворањето на гласачките места, 92 не беа разгледани, додека за 103 беше донесена одлука од ДИК, но потврдата на одлуката не им беше издадена на засегнатите гласачи од страна на ОИК.

ИНФОРМАЦИИ ЗА МИСИЈАТА И БЛАГОДАРНОСТ

Скопје, 9 мај 2024 година – Оваа Изјава за прелиминарни наоди и заклучоци е резултат на заедничка активност во која се вклучени Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХР) на ОБСЕ, Парламентарното собрание на ОБСЕ (ПС на ОБСЕ), Парламентарното собрание на Советот на Европа (ПССЕ) и Европскиот парламент (ЕП). Процената беше направена за да се утврди дали изборите беа спроведени во согласност со заложбите на ОБСЕ и другите меѓународни обврски и стандарди за демократски избори и со националното законодавство.

Г-дин Николоз Самхарадзе беше назначен од страна на актуелниот претседавач на ОБСЕ за Специјален координатор и лидер на краткорочната набљудувачка мисија на ОБСЕ. Г-ѓа Карина Одербринк ја предводеше делегацијата на ПС на ОБСЕ, г-дин Алфред Хеер ја предводеше делегацијата на ПССЕ, а г-дин Леополдо Лопез Гил ја предводеше делегацијата на ЕП. Амбасадорката Џилијан Стирк е Шеф на НМИ на ОДИХР, распоредена од 20 март.

Сите институции вклучени во оваа Меѓународна набљудувачка мисија за изборите (МНМИ) ја поддржаа Декларацијата за принципите за меѓународно набљудување на изборите од 2005 година. Оваа Изјава за прелиминарните наоди и заклучоци се дава пред завршувањето на изборниот процес. Конечната оценка на изборите делумно ќе зависи од спроведувањето на преостанатите фази од изборниот процес, вклучувајќи го и пребројувањето, сумирањето и објавувањето на резултатите, како и постапувањето по можните приговори или жалби по денот на изборите. ОДИХР ќе издаде сеопфатен финален извештај, вклучувајќи и препораки за потенцијални подобрувања, околу осум недели по завршувањето на изборниот процес. ПС на ОБСЕ ќе го презентира својот извештај на својата годишна Седница во Букурешт во јули. ПССЕ ќе го презентира својот извештај на сесијата за јуни 2024 година во Стразбур. ЕП ќе го презентира извештајот во текот на 10-тиот мандат којшто започнува на 16 јули 2024 година.

НМИ на ОДИХР вклучува 14 експерти во главниот град и 20 долгорочни набљудувачи распоредени низ целата земја. На денот на изборите беа распоредени 344 набљудувачи од 42 земји, вклучувајќи и 20 долгорочни и 199 краткорочни набљудувачи распоредени од ОДИХР, како и 72-члена делегација од ПС на ОБСЕ, 23-члена делегација од ПССЕ и 11-члена делегација од Европскиот парламент. Отворањето беше набљудувано на 123 избирачки места, а гласањето на 1.340 избирачки места низ целата земја. Пребројувањето беше набљудувано на 106 избирачки места, а сумирањето во 66 ОИК.

Набљудувачите сакаат да им се заблагодарат на властите за нивната покана за набљудување на изборите, како и на Државната изборна комисија и на Министерството за надворешни работи на Република Северна Македонија за помошта. Тие, исто така, ја изразуваат својата благодарност до другите државни институции, политичките партии и граѓанските организации, како и до претставниците на меѓународната заедница за нивната соработка.

За дополнителни информации, ве молиме да контактирате со:

- Амбасадорката Џилијан Стирк, Шеф на НМИ на ОДИХР, во Скопје (jillian.stirk@odihr.mk);
- Катја Андруш, Портпарол на ОДИХР (+48 609 522 266), или Хамаџирипи Муњиква, Советник за избори на ОДИХР, во Варшава (+48 723 960 008);
- Анжелика Иванишчева, Офицер за медиуми на ПС на ОБСЕ (+4560108030);
- Богдан Торкаториу, Виш службеник за избори, Оддел за избори, ПССЕ, (bogdan.torcatoriu@coe.int);
- Рафаеле Луиз, Администратор, Европски парламент (raffaele.luise@europarl.europa.eu)

Адреса на НМИ на ОДИХР:

ул. Пиринска бр. 29,

1000, Скопје. Република Северна Македонија

е-пошта: office@odihr.mk

веб страница: <https://www.osce.org/odihr/elections/north-macedonia/563601>